

In Memoriam ir. J.C. Schlösser

DOOR IR. HANS SCHLÖSSER [JR.] EN ROELOF BRAAD¹

Op respectabele leeftijd overleed op 16 november 2008 ir. Johannes [Hans] Cornelis Schlösser. Tot op hoge leeftijd was hij van grote betekenis voor de economische en culturele wereld in Heerlen en Limburg. Alleen al aan het grote aantal onderscheidingen voor zijn diensten is dat af te lezen. In zijn overlijdensadvertentie werden de volgende genoemd: Officier de l'Ordre des Palmes Académiques, Officier in de Orde van Oranje Nassau, Ridder in de orde van Sint Sylvester en begiftigd met de Zilveren Penning van de Unie van Waterschappen en de Rheinlandtaler van het Landschaftsverband Rheinland.² De begrafenis op 20 november in de Sint Elisabethkapel bij de voormalige Vroedvrouwenschool aan de Zandweg trok enkele honderden bezoekers die van hem afscheid wensten te nemen.

Hans Schlösser werd in Kerkrade op 19 juni 1917 als derde van vijf kinderen geboren. Hij had ondernemende ouders die een winkel hadden en een garagebedrijf. Ze woonden en werkten nabij de Duitse grens. Het lokale, eigenlijk Duitse dialect, leverde hem later bij zijn eindexamen HBS een tien voor Duits op.

Hij maakte al vroeg kennis met de eindigheid van het leven. Zijn oudste zus is maar zeven maanden oud geworden, heeft hij dus nooit gekend; op de middelbare school verloor hij zijn moeder en een paar jaar later overleed ook zijn vader. Hij was dus al vroeg wees. Mede daardoor was hij extra dankbaar en trots dat hij een groot gezin mocht stichten, waardoor later via schoonkinderen en klein- en achterkleinkinderen een grote familie ontstond.

Hij was dankbaar voor de talenten die hij had meegekregen en in zijn vele werkzaamheden kon benutten. Zeker was hij dankbaar dat hem [en zijn vrouw] zo'n lang leven was gegund. Zelf was hij van een hersenbloeding rond zijn vijftigste uiteindelijk helemaal genezen en ook zijn vrouw had meerdere zeer ernstige situaties overleefd. Steeds vaker memoreerde hij dat goede vrienden van zijn leef-

Hans Schlösser [1917-2008]

foto: familiearchief Schlösser

tijd of jonger overleden waren en dat er nog zo weinig overbleven. Daarom klaagde hij ook nooit over de teruglopende gezondheid.

Burgemeester F. Gijzels steekt op 5 augustus 1975 op aanwijzing van wethouder Hans Schlösser de eerste spade voor de bouw van het Thermenmuseum/Stadsarchief. foto: Collectie Rijkheyt

Toen hij de negentig passeerde en zijn 65-jarig huwelijk kon vieren, prees hij zich zeer gelukkig dat nog mee te maken.

Bij zijn eindexamen HBS waren overigens meerdere cijfers erg hoog en daarom lag een verdere studie voor de hand. Hij ging naar Delft om Weg- en Waterbouw te studeren. Een studie die hij ondanks het overlijden van zijn ouders in 1941 kon afmaken dankzij de hulp van zijn zus en broers.

Het ondernemersbloed en maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel vertaalde zich bij hem in zijn werk en vele bestuursfuncties. Organiseren zat in zijn bloed. Hij vond dat je met je aangeboren talenten iets belangeloos voor de maatschappij moest doen.

Zo was hij in Delft al preses van de studentenvereniging *Sanctus Virgilius*, lid van een dispuut met de veelzeggende naam *De Hectoliter* en bestuurslid van de *Centrale Commissie voor Studiebelangen*.

Dat laatste bleek in oorlogstijd niet zonder gevaar. Zo weigerde de commissie de studen-

tenstakingen te veroordelen en zette zich af tegen een anti-joodse studentenverordening. Ze zijn er met een uitbrander in het blad *De Misthoorn* van afgekomen, maar er was voortaan angst in hun leven. Sommige studiegenoten hebben de verzetsacties niet overleefd. Zijn persoonlijke betrokkenheid bij het verzet versterkte zijn maatschappelijk verantwoordelijkheidsgevoel, dat zeker na de oorlog als een rode draad door zijn leven liep.

Beroep en gezin

In Den Haag had hij op de dansschool zijn vrouw Karlijn ontmoet, die ook in Delft bleek te studeren. Zij trouwden in 1942 voor de wet in Eindhoven. Bij Philips had hij zijn eerste baan gevonden. In 1943 trouwden ze voor de kerk in Eygelshoven. Rose, de oudste dochter, is nog in Eindhoven geboren, maar de kinderen Marij, Hans en Paul zijn in Kerkrade geboren. Het gezin verhuisde in 1945 naar Kerkrade, omdat Hans daar directeur gemeente-

werken, tevens hoofd van de brandweer, werd. Later verhuisde het gezin naar Heerlen, toen ir. Schlösser per 1 augustus 1948 bij de toenmalige Staatsmijnen, het huidige DSM, begon als chef van de Afdeling Grondzaken en Mijnschade. De afdeling groeide met enkele tussenstappen uit tot de latere Sector Externe Planologie. Daar nam hij op 28 november 1977 afscheid in een overbruggingsregeling naar het pensioen. Voor Staatsmijnen was hij daarnaast onder andere lid van de Commissie Mijnschade, de Commissie Woningaangelegenheden, de Commissie Overheidscontacten en hoofdingeland van het Waterschap.

In Heerlen zijn nog vijf kinderen geboren: Josette, Guus, Carla, Theo en Noël. Hans Schlösser was heel trots op zijn negen kinderen en zag er op toe dat ze allemaal hun best deden op school en zichzelf zoveel mogelijk ontwikkelden, liefst tot op universitair nivo. Hij verwelkomde de partners van zijn kinde-

ren en heeft in zijn wethouderstijd als bijzonder ambtenaar van de burgerlijke stand zelf het wettelijk huwelijk van zijn kinderen voltrokken. Hij was erg trots op de 23 kleinkinderen die geboren werden en met de daarop volgende achterkleinkinderen, waarvan er inmiddels acht geboren zijn, liet hij zich met vier generaties graag op de foto zetten. Daarmee toonde hij zich een betrokken vader, schoonvader en opa. Hij volgde ieders levensloop nauwgezet, ook de beroepsloopbaan en met zijn fenomenale geheugen wist hij je vaak te verrassen doordat hij het betreffende bedrijf of instelling kende en ook nog detailgegevens kon melden. Cijfers, getallen, statistieken waren een tweede natuur. Dat was in zijn werk ook zo. Bij DSM noemden ze hem wel eens een levend archief en in de krant sprak de oud-voorzitter van het Heerlense CDA over Hans Schlösser als iemand met een ongelooflijke dossierkennis en dat daardoor eigenlijk

Hans Schlösser in actie als loco-burgemeester bij het verlenen van de Koninklijke Onderscheiding aan oud-archivaris/museumdirecteur Leo van Hommerich, 30 april 1975. foto: *Collectie Rijkshy*

niemand hem durfde tegen te spreken.³

Ook verraste hij je als je op reis of vakantie ging, want òf hij was er geweest, òf hij wist er iets van, òf hij kende nog een hotel of goed restaurant. Hij onthield zo ongeveer alles. Hij had ook altijd een toepasselijke landkaart van het gebied ergens in een grote stapel onder in de boekenkast. Het was trouwens wel eens spannend als het gezin op vakantie ging, volgepakt met teveel mensen in een te kleine auto en moeder Schlösser dan de ondankbare taak kreeg om kaart te lezen. Als zij snel zoekend een aanwijzing gaf, was die stevast te laat, de kruising reeds gepasseerd, of werd de aanwijzing gewoon niet opgevolgd. Bleek de gekozen afslag niet juist, dan was dat op een andere manier nooit zijn schuld. Een bijzonderheid die blijkbaar een erfelijk Schlösser-trekje is.

Gouverneur voor de Lions

Waar de kinderen gelukkig ook iets van hebben meegekregen, is zijn heldere verstand, analytisch vermogen, een gezonde nieuwsgierigheid en een zekere dadendrang en doortastendheid, iets wat hen zowel privé als zakelijk van pas komt.

Ook zorgde Hans Schlösser voor het Bourgondische element in het gezin. Genieten van lekker eten met een goede fles wijn is een gewoonte, die zijn kinderen zeker van hem hebben overgenomen.

Wat enkele kinderen ook wel van hem 'geerfd' hebben is een soort natuurlijk gezag, waar als hij het woord nam, iedereen stil was of tot stilte werd gemaand. In zijn beroepsmatige werk en in de vele nevenfuncties waarvoor hij gevraagd werd, is hij er succesvol mee geweest. Hij was maatschappelijk geëngageerd en ook een echte 'netwerker'.

De *Sociëteit* in Heerlen was zo'n omgeving, maar ook de *Orde van de Prince* en de *Lions*. Hij stond aan de wieg van de Heerlense afdeling die in 1972 werd opgericht. Voor de *Lions* heeft hij vanaf 1977 als gouverneur zelfs zo'n beetje de halve wereld rondgereisd.

Besturen

Tijdens de verkiezingen van 1962 werd Hans in de gemeenteraad van Heerlen gekozen [voor de KVP, na de fusie het CDA]. De daaropvolgende raadsperiodes vanaf september 1966 tot en met 1981 was hij tevens wethouder met vooral de portefeuille Ruimtelijke Ordening, Volkshuisvesting, Volksgezondheid, Milieubeheer, Personeelszaken en later Financiën; een periode had hij de portefeuille Kunst en Cultuur en Toerisme, Archief en Museum. Vanaf februari 1968 was hij ook locoburgemeester, in welke rol hij vooral burgemeester Gijzels verving, die meerdere malen langdurig ziek was. Na het aftreden van Gijzels heeft hij negen en halve maand het burgemeestersambt waargenomen, wat hij zo voortreffelijk deed dat de gemeenteraad hem aan het einde van de vervanging applaus gaf, iets wat toen maar zelden voorkwam. In de periode 1974-1978 was hij ook nog lid van Provinciale Staten. In de politiek was Hans Schlösser in zijn element. Iemand zei eens van hem dat hij door zijn wijze van werken in een halve dag meer deed dan een ander in een hele. Hij had de gave snel inzicht in problemen te hebben en was iemand die zijn gedachten uitstekend wist te vertolken. Als vergadervoorzitter hield hij vooral van opschieten, overigens zonder dat anderen het gevoel kregen dat ze hun zegje niet konden doen. Daardoor rolde hij als vanzelf ook in andere bestuursfuncties, bijvoorbeeld die van het Algemeen Bestuur van het Zuiveringsschap Limburg, van het Stadsgewest Oostelijk Zuid-Limburg, de VVV Heerlen, het De Wever Ziekenhuis [het latere Atrium Medisch Centrum] en het Waterschap. Enige maanden voor hij 65 werd, zette hij een punt achter het raadswerk. Hij stelde zich niet herkiesbaar bij de verkiezingen bij de gemeentelijke herindelingsper 1 januari 1982. Hij bleef echter actief in vele bestuursfuncties. Om enkele voorbeelden te noemen: Welterhof [1968 tot 1988, vanaf 1977 voorzitter, vanaf 1988 erevoorzitter], gehandicaptenorganisaties en tot de ophef-

Hans Schlösser met het Kon. Heerlens Mannenkoor St. Pancratius in Parijs na de ontvangst van de 'Palmes Académiques' in 1952. foto: *Rijckheyt, archief Kon. Heerlens Mannenkoor St. Pancratius, inv.nr. 663*

ving in 2005 van de Vereniging / Stichting Beroepsoponderwijs Heerlen, waar hij mede vorm gaf aan het huidige Herle College.

Omdat hij zeer veel mensen kende, kon hij ook zaken bij elkaar brengen. Zo heeft hij met name in zijn tijd als locoburgemeester en wethouder veel bereikt door succesvolle lobby's in Den Haag en zorgde hij voor nieuwe impulsen in het culturele en economische leven van de stad. Bij zijn afscheid na 15 jaar wethouderschap zei hij: 'Een aantal jaren geleden ging dat [vestigingen naar Heerlen halen] vlotter. De contacten met mensen die daartoe knopen door moesten hakken, waren intenser. Er was minder geschrijf. Daarentegen meer persoonlijk overleg. Het heeft heel wat concrete resultaten opgeleverd.' In het hele proces van economische vernieuwing tijdens en na de sluiting van de mijnen zorgde hij als wethouder voor nieuwe werkgelegenheid en nieuwe planologische ontwikkelingen in Heerlen en Limburg. We noemen hier vooral de stadsautoweg en A79, de verhuizing van het ABP en een deel van CBS naar Heerlen en

zijn persoonlijk hoogtepunt de realisatie van de bouw van het Thermenmuseum in 1975-1977, waarvoor hij bij DSM een subsidie van 2 miljoen gulden losweekte.

Cultureel geëngageerd

Dat laatste illustreert ook een andere eigenschap: zijn grote belangstelling voor cultuur. Thuis had hij een halve bibliotheek aan boeken over geschiedenis, cultuur en kunst. Hij was al vroeg in zijn loopbaan zeer actief in talloze besturen op dit terrein, zoals de Culturele Kring Het Land van Rode voor de gemeente Kerkrade. Vanaf de oprichting in 1945 was hij twintig jaar lid van de Culturele Raad Limburg; voor Staatsmijnen was hij lid van het Comité Kasteel Hoensbroek in de tijd dat het kasteel er in beheer was en vanaf de oprichting 25 jaar lid van de aankoopcommissie Kunstwerken [1952-1977]. Vanaf 1949-1966 was hij President van het Koninklijk Heerlens Mannenkoor Sint-Pancratius. Hij was daar 'de juiste man op de juist plaats', want al kort

Hans Schlösser bij de Paus tijdens het bezoek van het Koninklijk Heerlens Mannenkoor St. Pancratius na het bezoek aan de Paus in 1959. foto: *Rijckheyt, archief Kon. Heerlens Mannenkoor St. Pancratius, inv.nr. 663*

na zijn aantreden verkreeg het koor tot dan toe ongekende internationale faam. Vele concertreizen wist hij te organiseren via subsidie en sponsoring met als hoogtepunt een concert bij de paus in Rome en de concerten in Amerika. Tijdens een reis met het koor naar Parijs in 1952 mocht hij, samen met de dirigent Henri Heyendael en componist Marius Monnikendam, uit handen van de Franse minister van Opvoeding en Kunst een hoge onderscheiding voor artistieke en culturele verdiensten, de 'Palmes Académiques' in ontvangst nemen. Daarnaast heeft hij mede vorm gegeven aan het 75-jarig jubileum van de vereniging in 1953/54 en later nog aan het 85-jarig jubileum. Bij zijn vertrek als voorzitter had het koor inmiddels elf grammofoonplaten opgenomen.⁴ Verder was hij vanaf 1961 bestuurslid, later voorzitter [vanaf 1966] van de Stichting Stadsschouwburg Heerlen, van het Limburgs Symfonieorkest, de Muziekschool, en na zijn pensionering nog van de Stichting Vrienden van het Thermenmu-

seum [voorzitter], Vrienden van de Stadsgalerie, en werd hij in de jaren 1980 nog 'Uitvoerende bestuurder' van het Bonnefantenmuseum Maastricht. In die periode heeft hij mee aan de basis gestaan van de ingrijpende herstructurering van de Limburgse musea die uiteindelijk heeft geleid tot bundeling van krachten met als belangrijkste exponent de nieuwe huisvesting voor het Bonnefantenmuseum, Industrion en het Limburgs Museum.

Zijn grootste wens voor Heerlen was: 'Uitbreiding van het Thermenmuseum'. Hij uitte die tijdens een interview in het Limburgs Dagblad in 1994 naar aanleiding van de toekenning van de Rheinlandthaler. Deze orde kreeg hij omdat hij zich al bijna vijftig jaar had ingezet voor grensoverschrijdende culturele contacten.

Onderwijs

Een andere grote wens was het tot stand brengen van een standaardwerk over de ge-

Hans Schlösser bij de Paus tijdens het bezoek van het Kon. Heerlens Mannenkoor St. Pancratius in Rome, in 1959. foto: *Rijkheyt*, archief Kon. Heerlens Mannenkoor St. Pancratius, inv.nr. 663

schiedenis van het beroepsonderwijs in Heerlen. Zijn betrokkenheid met het nijverheids- onderwijs in de stad bleek eerder al uit de lezingen die hij over het beroepsonderwijs van voor de Tweede Wereldoorlog had gegeven bij verschillende gelegenheden. De wijze waarop hij er op zeer hoge leeftijd – met een ‘stamboom’ van het beroepsonderwijs in de hand – alsnog in slaagde om dit project van de grond te krijgen, was kenmerkend voor een aanpak die hem zo typeerde. Bij bestuurs-

besluit van de Stichting Beroepsonderwijs Heerlen in 1999 werd realisatie van dit historisch overzicht als voorwaarde gesteld bij de overdracht van de VMBO-scholen aan de onderwijsstichting St. Bernardinus [tegenwoordig: Stichting Voortgezet Onderwijs Parkstad Limburg, svOPL]. Hij wist ook in dit geval door zijn vasthoudendheid en gedrevenheid de juiste partijen op het juiste moment tot elkaar te brengen. Zijn uitzonderlijke feitenkennis [en eigen archief] maakte dat hij een waardevolle bron was voor de onderzoeker. Hij volgde jarenlang het werk van de onderzoeker, prof. Hans Jansen, en woonde trouw de vergaderingen van het begeleidingsteam bij, waar hij actief en kritisch aanvullingen gaf en corrigeerde. De uiteindelijke publicatie van het werk in 2005 en aanbidding van het boek aan burgemeester Toine Gresel en toenmalig minister van onderwijs, Maria van der Hoeven, vervulde hem ook persoonlijk met trots en voldoening.⁵

Hoewel hij wel eens wat ongeduldig kon overkomen, je moest een beetje door de buitenkant heen kijken, was hij van binnen mild en tolerant en liet iedereen in zijn waarde en accepteerde de mensen zoals ze zijn. Het waren juist deze innerlijke kwaliteiten die in zijn laatste levensfase zo duidelijk naar buiten kwamen. Hij was dankbaar naar iedereen die iets voor hem deed, vooral in zijn laatste levensfase voor de mensen van de medische zorg en van de thuiszorg. Bij al zijn prestaties bleef hij bescheiden, want zoals hijzelf in 1981 zei: ‘Mijn voldoening is het als het mij gelukt is iets aan het algemeen belang bij te dragen.’

Noten

1. Dit ‘In Memoriam’ is een bewerking van de necrologie die zoon ir. J.C.J. [Hans] Schlösser tijdens de uitvaartdienst op 20 november 2008 heeft uitgesproken.
Feitelijke gegevens en aanvullingen zijn gebaseerd op artikelen in: NL-HRLRI, Perberichten-collectie, dossier ir. J.C. Schlösser.
2. *Limburgs Dagblad*, dinsdag 18 nov. 2008, p. B12.
3. *Limburgs Dagblad*, dinsdag 18 nov. 2008.
4. *100 jaar Koninklijk Mannenkoor St. Pancratius* [Heerlen 1978], 8-11; NL-HRLRI, Collectie persberichten, inv.nr. 1550-1553.
5. J.C.G.M. JANSEN, *Het voortgezet onderwijs in Heerlen in de twintigste eeuw* [Heerlen 2005]. Historische Reeks Parkstad Limburg 4, p. 9.

Het barbaarse einde van een topadvocaat

De escalatie van een conflict

DOOR FRANS GERARDS EN QUINTEN VAN RIET*

Op donderdag 9 april 1885, 's middags om ongeveer half twee, werd de Maastrichtse topadvocaat mr. Eugène van Oppen in zijn woonhuis te Maastricht, waar ook zijn advocatenkantoor was gevestigd, op beestachtige wijze vermoord. Ook zijn twee oudste kinderen lieten daarbij het leven. De dader was de vijfenvijftigjarige Cesar Timmermans uit Heerlen. De moord geschiedde niet in een opwelling, was géén ongeluk en ook niet het resultaat van een psychische ontsporing. De moordenaar stond niet bekend als een psychopaat of crimineel, voor wie een mensenleven niet telde. Integendeel, de dader was een doorsnee burger die nog nooit een vlieg kwaad had gedaan. Wat dreef deze man dan tot deze weerzinwekkende daad?¹

Timmermans tegen Sijstermans

In 1872 werd de op het Kerkplein in Heerlen woonachtige koopman en winkelier Cesar Timmermans eigenaar van twee te Heerlerheide gelegen percelen grond. Deze percelen hadden ooit deel uit gemaakt van de nagelaten goederen van zijn grootvader. Timmermans kon echter niet vrijelijk over deze percelen beschikken omdat de landbouwer Jan Sijstermans de grond als zijn eigendom beschouwde.

Timmermans had daar volgens Sijstermans niets te zoeken. Zodra Timmermans de grond wilde bewerken en bebouwen, stak Sijstermans daar een stokje voor en werd hij met grof geweld verjaagd. Timmermans bleef daarom niets anders over dan een gerechtelijke procedure tegen de boer op te starten.²

Met dat doel voor ogen vertrouwde Timmermans in het najaar van 1872 deze zaak toe aan een van de meest gerenommeerde rechtsgeleerden van Maastricht, de procureur mr. Eugène van Oppen.³

Jean Mathieu Eugène van Oppen

Jean Mathieu Eugène van Oppen, Eugène genoemd, werd geboren te Schimmert op 18 december 1834.⁴¹ Zijn vader, Johan Willem, kwam uit Aalbeek bij Hulsberg. Zijn moeder, Maria Elisabeth, kwam uit Heerlen en stamde uit een rasecht Heerlens geslacht, de familie Penners. Uit hun huwelijk werden acht kinderen geboren, drie meisjes en vijf jongens. In dit gezin was Eugène het tweede kind. De oudste was Carolien, die in 1856 in het huwelijk trad met Mathias Joseph Savelberg, die van 1869 tot 1894 burgemeester was van Heerlen.

In 1848 ging Eugène van de lagere school naar het gymnasium te Rolduc. Na deze studie vertrok hij in 1855 naar Leiden voor een studie in de rechten. Deze studie verliep uitermate voorspoedig. Al op 9 juni 1858, hij was nog geen vierentwintig jaar, sloot hij zijn studie af met een doctoraat in de rechten. Zijn dissertatie was geheel in het Latijn geschreven.

Direct na zijn afstuderen, in de maand juni nog, startte hij een eigen praktijk te Maas-

Mr. Jean Mathieu van Oppen.

foto: Van Oppen Nieuws 2 (1955), 9

tricht. Die wist hij in korte tijd tot bloei te brengen en tegelijkertijd maakte hij een snelle carrière door. Op 26 januari 1863 werd hij in het arrondissement Maastricht benoemd tot procureur bij het Provinciaal Gerechtshof van Limburg en de rechtbank. Omdat het beroep van procureur en advocaat in deze periode onverenigbaar was, duurde het tot 1879 alvorens hij zich ook als advocaat kon vestigen.⁵

Op 17 juli 1861 trouwde hij met de eenentwintigjarige notarisdochter Antoinette Boots uit Amby. Op 23 februari van dat jaar kocht hij als gemachtigde van zijn aanstaande schoonmoeder in Maastricht het statige en kapitale pand St. Servaasklooster 33.⁶ Het jonge gezin Van Oppen-Boots betrok dit pand niet alleen als woonhuis maar vestigde er ook de praktijk. In een tijdsbestek van nog geen twintig jaar werden hier twaalf kinderen geboren. Drie van hen overleden op zeer jonge leeftijd.

Met zijn succesvolle praktijk als procureur, vanaf 1879 ook als advocaat, bouwde Eugène van Oppen in de loop der jaren een aanzien-

lijk bezit en groot vermogen op. In Voerendaal werd hij onder andere eigenaar van Kasteel Haeren en van de aan de Steinweg gelegen hoeve Ten Hove.

Onzekerheden, wrevel en spanningen in de relatie tussen procureur en cliënt

Bij zijn eerste bezoek aan de procureur overhandigde Timmermans hem een bewijs van onvermogen. Hij ging er van uit dat hij nu in het vervolg kosteloos kon procederen. Eugène van Oppen liet zich in deze zaak bijstaan door zijn jongere broer, de advocaat mr. Leo van Oppen. De assistentie van deze advocaat werd ingehuurd zonder dat Timmermans daarvan op de hoogte was, laat staan dat hij daarvoor zijn toestemming had gegeven.

De rechtszaak tegen Sijstermans werd op 17 juli 1873 behandeld door de arrondissementsrechtbank te Maastricht. Voor Timmermans liep dat uit op een regelrechte teleurstelling. Hij was er namelijk al die tijd zeker van geweest dat hij de zaak tegen Sijstermans glansrijk zou winnen. Hij had de procureur immers voorzien van alle stukken die nodig waren om zijn eigendomsaanspraken te kunnen bewijzen. De procedure werd echter verloren door een beroepsfout van de procureur. Eugène van Oppen had namelijk verzuimd de doorslag gevende bewijsstukken in geding te brengen terwijl Timmermans hem die wel had overhandigd.

Timmermans schreef zijn verlies dan ook terecht toe aan tekortkomingen van de procureur maar hij durfde het niet aan om zijn ongenoegen bespreekbaar te maken. Wel kwam hij met Van Oppen overeen dat hoger beroep zou worden aangetekend bij het Provinciaal Gerechtshof van Limburg te Maastricht.

Om er zeker van te zijn dat zijn rekeningen zouden worden betaald, liet de procureur Timmermans korte tijd later een verklaring tekenen. Deze hield in dat, als hij de procedure tegen Sijstermans zou winnen, hij in geval

van wanbetaling van de tegenpartij en bij gebreke van verhaal op deze, zijn kosten zou mogen verhalen op de goederen die in geding waren, met andere woorden op de twee percelen grond die Timmermans zouden worden toegewezen. Ofschoon Timmermans niet precies begreep wat de procureur hiermee bedoelde, durfde hij hem, bevreesd de rechtszaak nog een keer te verliezen, niet met zijn vragen lastig te vallen. Hij zette zijn handtekening onder de verklaring zonder te begrijpen wat deze nu precies inhield.

Eugène van Oppen zette de zaak nu voort en diende bij het Provinciaal Gerechtshof van Limburg alle gewenste en vereiste stukken in. Op 22 juni 1874 volgde de uitspraak. Op grond van akten die in appèl voor het eerst in geding waren gebracht, werd Timmermans' eis gegrond verklaard. Hij en niet Sijstermans was de onbetwiste eigenaar van de bestreden percelen. Maar wat Timmermans niet had verwacht, was dat het Gerechtshof, ondanks dat hij in het gelijk werd gesteld en had geprocedureerd met een bewijs van onvermogen, hem opdroeg de kosten van eerste instantie [die van het eerste en verloren geding] te dragen.⁷

Vertrouwensbreuk

Nu de zaak was afgesloten, ontving Timmermans van de procureur een forse rekening. Timmermans moest zowel de kosten van de verloren procedure in eerste aanleg als wel de kosten van het hoger beroep betalen. Bovendien draaide hij op voor de kosten van Leo van Oppen, die door de procureur als advocaat was ingehuurd.

Omdat Timmermans het met deze rekening niet eens was, betaalde hij niet. Met in gedachten de eerder door hem ondertekende verklaring beloofde hij wel, ondanks dat hij het met de rekening volstrekt oneens was, de procureur te betalen uit de opbrengsten van het gewonnen land. Hij was zelfs bereid dan wat méér te betalen.

Eugène van Oppen ging met dit voorstel echter niet akkoord. Hij dreigde Timmer-

mans zelfs met inschakeling van een deurwaarder als hij niet onmiddellijk zijn rekening zou betalen. Timmermans op zijn beurt begreep niet waarom de procureur hem nu ineens het mes op de keel zette. Bovendien kreeg hij steeds meer het idee dat Van Oppen, met zijn belofte om gratis te procederen, hem erin geluisd had. Met zijn mooie praatjes had hij hem in dat proces gelokt om, zoals nu achteraf bleek, er onredelijk veel aan te verdienen.

Eind november 1874 zocht Timmermans de procureur nogmaals op in zijn kantoor te Maastricht. Zijn vertrouwen in hem was zodanig geslonken dat hij zich had voorgenomen de relatie te beëindigen. Om op een fatsoenlijke manier van hem af te komen, stelde Timmermans een schikking voor. Van Oppen gaf echter geen krimp. Hij eiste het volle pond. Toen Timmermans vervolgens een gespecificeerde rekening verlangde – wat door de procureur werd opgevat als een motie van wantrouwen – wees hij hem scheldend en dreigend de deur. Vanaf dat moment was de breuk tussen Timmermans en de procureur definitief en was het conflict geboren.⁸

Conflict

Het conflict spitste zich toe op een viertal zaken. In de eerste plaats was Timmermans het niet eens met de rekening die hij moest betalen. Hij had immers, zo meende hij, gratis geprocedureerd. Bovendien had de procureur geld ontvangen van Sijstermans omdat die in de kosten van het door hem verloren proces in hoger beroep was veroordeeld. In de tweede plaats had Timmermans dringend behoefte aan alle documenten en processtukken die de procureur nog in zijn bezit had. Die had hij nodig omdat de boer Sijstermans, ondanks dat hij had verloren, hem nog steeds het leven zuur maakte. De procureur weigerde echter die stukken te af te staan zolang Timmermans zijn rekening niet had betaald. In de derde plaats weigerde Timmermans de rekening van de advocaat Leo van Oppen te

betalen. Hij had de advocaat namelijk geen enkele opdracht gegeven en dus had hij met hem niets te maken. En in de vierde plaats ontstond er een verschil van mening over de verklaring die Timmermans had ondertekend. Deze geschillen leidden tot een reeks nieuwe gerechtelijke procedures.

Rechtsgeding over het afstaan van de bewijsstukken

In verband met de processtukken die de procureur achter hield, daagde Timmermans, vertegenwoordigd door zijn nieuwe raadsman mr. Haex uit Maastricht, de procureur voor de Arrondissementsrechtbank te Maastricht met het doel zijn stukken terug te krijgen. De procureur werd in het ongelijk gesteld en veroordeeld om Timmermans de processtukken terug te geven. Ook moest hij opdraaien voor de kosten van het proces. Eugène van Oppen liet het er echter niet bij zitten en ging in hoger beroep bij het Provinciale Gerechtshof van Limburg waar hij alsnog in het gelijk werd gesteld. Zolang Timmermans zijn rekeningen niet had voldaan, hoefde hij de door Timmermans gevraagde stukken niet af te staan. Vervolgens stelde Timmermans cassatie in bij de Hoge Raad en deze gaf Timmermans gelijk.⁹

Rechtsgeding tegen mr. Leo van Oppen

Omdat Timmermans het niet eens was met de rekening van Leo van Oppen daagde hij hem voor de rechtbank in Maastricht. Daar verdedigde Timmermans het standpunt dat hij de advocaat nooit een opdracht had verstrekt en hem dus niets verschuldigd was. Desondanks was de rechtbank bereid Timmermans' vordering af te wijzen mits de advocaat onder ede zou verklaren dat Timmermans, of een door hem *gemachtigde*, Leo van Oppen als advocaat had belast met de zaak tegen Sijstermans.

Leo van Oppen kwam nu in gewetensnood.

Hij wist namelijk dat Timmermans hem niet had opgedragen als advocaat te assisteren in de zaak tegen Sijstermans maar dat hij als zodanig was ingehuurd door zijn broer Eugène. Zijn broer had echter nagelaten dat met Timmermans te bespreken en zijn toestemming af te wachten.

De advocaat zat nu met het probleem dat hij formeel door een gemachtigde van Timmermans, namelijk zijn broer de procureur, was ingehuurd, maar dat zijn broer Timmermans hierover niet had geïnformeerd. Eigenlijk kon hij de door de rechtbank gevraagde eed dus niet afleggen.

Om dit op te lossen raadpleegde hij een geestelijke en die zag er geen probleem in dat hij alsnog de gevraagde eed zou afleggen. Hij deed dat op 25 maart 1876 ten overstaan van de president van de rechtbank, mr. A. Gordon. Hierdoor werd Timmermans alsnog in het ongelijk gesteld en moest hij opdraaien voor de door de advocaat in de zaak Sijstermans gemaakte kosten. Omdat Timmermans deze zaak had verloren werd hij tevens veroordeeld in de kosten van het proces.¹⁰

Over de echtheid, casu quo onechtheid van de afgelegde verklaring

In het voorafgaande is besproken dat Timmermans op verzoek van Eugène van Oppen een verklaring had getekend betreffende de verrekening van de door hem gemaakte kosten. Omdat de procureur nog steeds geld van Timmermans te goed had, beriep hij zich op deze verklaring.

Maar de verklaring waarmee de procureur voor de dag kwam, was volgens Timmermans niet de verklaring die hij ooit had getekend ook al leek zijn handtekening eronder te staan. Volgens Timmermans week de door de procureur gepresenteerde verklaring op twee punten af van de oorspronkelijke verklaring. In de eerste plaats werd in de oorspronkelijke verklaring alleen de naam van de procureur genoemd. In de nieuwe verklaring werd ook de naam van Leo van Oppen vermeld. In de

Arrondissementsrechtbank aan de Minderbroedersweg te Maastricht. Hier was ook het Provinciale Gerechtshof gevestigd. foto: J.M.H. Evers, *De Minderbroedersberg* (Maastricht, 1999)

tweede plaats vermeldde de nieuwe verklaring dat de procureur en de advocaat de kosten op de geleverde goederen mochten verhalen *alsof niet kosteloos was geprocedeerd*. Die laatste toevoeging stond niet in de oorspronkelijke verklaring.

Timmermans was ervan overtuigd dat de procureur met de oorspronkelijke verklaring had geknoeid en was daar woedend over. Dit was niet het stuk dat hij had getekend ook al stond zogenaamd zijn handtekening eronder. Volgens hem was zijn handtekening door de procureur vervalst.

Timmermans' raadsman Haex stelde voor de verklaring desondanks als echt te erkennen. Hij schrok namelijk terug voor de consequenties van Timmermans' standpunt. Als hij Timmermans volgde, kreeg hij te maken met het zeer ernstige, zelfs strafbare verwijt van valsheid in geschrifte ten opzichte van een zeer hoog geachte en gewaardeerde collega in Maastricht. Haex paste daarvoor. Als Timmermans het stuk wel als echt erkende, zou hij proberen aan te tonen dat het stuk geen enkele rechtsgeldigheid had. Maar dan moest Timmermans wel verklaren dat de handteke-

ning onder het stuk van hem was. Dat laatste kon Timmermans niet over zijn hart verkrijgen. De waarheid ging hem boven alles ook al bestond de kans dat dit voor hem ongunstig zou uitpakken.

De zaak over de echtheid, casu quo de onechtheid van de verklaring diende uiteindelijk voor het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch en spitte zich toe op de vraag of de handtekening nu wel of niet van Timmermans was. Een drietal deskundigen, onderwijzers, kreeg de opdracht daarover een uitspraak te doen. Op 30 juli 1877 kwamen zij eenparig tot de conclusie dat de bewuste handtekening onder de verklaring die van Timmermans was en van niemand anders.¹¹

Gerechtigde uitwinning

Op een na werden alle gerechtelijke procedures tegen de gebroeders Van Oppen door Timmermans verloren. Van alle verloren procedures moest hij ook nog eens de kosten betalen. Het gevolg was dat hij de gebroeders Van Oppen een groot bedrag schuldig was. Omdat zij Timmermans ondertussen méér dan beu waren, trokken zij alle registers open en aarzelden niet om hun ex-cliënt het vuur aan de schenen te leggen. Ze lieten beslag leggen op zowel zijn roerende als onroerende goederen.

Timmermans voelde zich nu in het nauw gedreven en zocht, met de rug tegen de muur, naar een uitweg. Daarvoor legde hij contact met burgemeester Savelberg van Heerlen, een zwager van Eugène en Leo van Oppen. Nadat Timmermans zijn verhaal had gedaan, zei de burgemeester tegen hem: *'Gaat naar mijn zwager Leo van Oppen, arrangeert u met hem, ik doe wat voor u'*.¹²

Maar de burgemeester bleek niet in staat te zijn om iets voor Timmermans te doen. De gebroeders Van Oppen wilden geld zien en waren niet bereid, na alles wat Timmermans hen had aangedaan, ook maar een druppel water bij de wijn te doen.

In mei en juni 1876 werd beslag gelegd op al

zijn roerende goederen, inclusief de winkelwaar. Timmermans wist de openbare verkoop van de in beslag genomen goederen op het laatste ogenblik te voorkomen door aan Leo van Oppen een fors bedrag te betalen. Om het geld bij elkaar te krijgen, had hij een perceel bouwland met een hypotheek moeten bezwaren.

In het voorjaar van 1878 liet Eugène van Oppen opnieuw beslag leggen. Deze keer waren Timmermans' onroerende goederen aan de beurt. In totaal ging het om zestien percelen, inclusief Timmermans' huis op het Kerkplein te Heerlen. Op zaterdag 29 juni 1878 werd overgegaan tot de verkoop van de in beslag genomen percelen. De veiling startte met zeven percelen. Deze brachten voldoende geld op om alle nog openstaande schulden aan de procureur te kunnen betalen.

Bijzonder wrang voor Timmermans was dat de zeven in veiling gebrachte percelen waren opgekocht door een en dezelfde koper, namelijk door zijn aartsvijand Eugène van Oppen. Dat uitgerekend hij alle in verkoop gebrachte percelen wist te bemachtigen, en dat ook nog tegen een zeer voordelige prijs, doet vermoeden dat niemand anders een bod durfde te doen. De procureur moet in Heerlen en Maastricht een autoriteit zijn geweest met wie slechts weinig mensen zich durfden te meten.¹³

Miskennis, verbittering en haat

De jarenlange processen tegen de gebroeders Van Oppen, de herhaalde nederlagen, de daarop volgende executie-verkopen en de daaruit voort komende forse financiële verliezen lieten diepe sporen na in het persoonlijke en sociale leven van Timmermans. Desondanks bleef hij onwankelbaar in zijn overtuiging dat het allemaal niet zijn schuld was maar dat hij was geruïneerd door die twee boosaardige 'praktizijns' uit Maastricht. Geen seconde twijfelde hij eraan dat hij in zijn recht stond en dat hij in feite door Eugène van Oppen, die hij laatdunkend aanduidde als *'die Schinderhannes uit Maastricht'*, was

bestolen. Achter zijn eigen handelen zette hij nooit en te nimmer een vraagteken.

Zowel binnen zijn gezin als in de dorpsgemeenschap van Heerlen was Timmermans al lang geen aangenaam gezelschap meer. Wie met hem aan de praat raakte, kreeg steeds maar weer dezelfde verhalen te horen. Timmermans spuwde dan zijn gal over de gebroeders Van Oppen en alles wat ze hem hadden aangedaan. Desondanks waren er nog genoeg Heerlenaren, zoals bijvoorbeeld de apotheker De Heselle, die Timmermans van advies probeerden te dienen. Ze raadden hem aan eindelijk eens te stoppen met al die processen en zijn aandacht weer volledig op zijn winkel en gezin te richten. Maar degenen die dat tegen hem zeiden, lachte hij uit. Die hadden gemakkelijk praten! Zo zat hij niet in elkaar! Daarvoor bleef het gevoel van onrecht te intens en schrijnend aan hem knagen.

Om zich te wreken, maar meer nog om de publieke opinie te mobiliseren, liet Timmermans in 1877, 1881 en 1883 drie brochures verschijnen. Hierin deed hij uitvoerig verslag van alles wat hem sinds 1872 bij de procureur Eugène van Oppen en zijn broer was overkomen. Het moge duidelijk zijn dat de gebroeders Van Oppen er in zijn geschriften ronduit slecht van af kwamen. Hij omschreef ze als bedriegers, leugenaars, oplichters en geldwollen. Hij stuurde de gedrukte brochures aan de rechterlijke autoriteiten te Maastricht, 's-Hertogenbosch en Den Haag, aan diverse parlementariërs, de minister van Justitie en zelfs aan de Koning. Ook verspreidde hij zijn geschriften in verschillende Heerlense en Maastrichtse koffiehuisen. Hij deed dat in de vaste overtuiging dat hem uiteindelijk eerherstel en schadevergoeding zou worden toegekend.¹⁴

Maar de zo vurig gewenste steun bleef uit. Niemand wenste voor Timmermans zijn nek uit te steken. Wat hem restte was uitzichtloosheid, wanhoop, verbittering en vooral haat. Maar, zo gaf Timmermans te kennen, hij zou niet rusten alvorens hij de geroofde goederen – hiermee bedoelde hij de geëxecuteerde goe-

Mathias Jozef Savelberg [1825-1894]. Van 1869 tot 1894 burgemeester van Heerlen. foto: collectie Rijckheyt

deren – weer in zijn bezit had en de geleden schade volledig zou zijn hersteld.

Wat Timmermans nog het meeste pijn deed, was dat door de vele juridische procedures, die hij op één na allemaal had verloren, veel geld verloren had. Hierdoor was zijn gezin in financieel opzicht in zwaar weer terecht gekomen. Timmermans echtgenote, Maria Jozefa Merckelbach, stak haar ongenoegen hierover niet onder stoelen of banken. Zij verweet hem dat hij ook haar goederen, die zij in de huwelijksgemeenschap had ingebracht, had verkwanseld. Met bittere spot maakte ze hem belachelijk voor al zijn mislukte pogingen om zijn recht te halen.¹⁵

De kritiek en verwijten van zijn echtgenote waren voor Timmermans géén reden voor enige zelfkritiek, integendeel, het wakkerde alleen maar zijn gevoelens van haat tegen de procureur verder aan. De echte kwade genius,

de duivel in eigen persoon, degene die hem kapot had gemaakt, dat was er maar één, namelijk Eugène van Oppen. Vervolgens sprak hij de profetische woorden: *'Dat dan ook de gevolgen der vertwijfeling komen over hem die ze veroorzaakt heeft!'*¹⁶ Wat hij met die woorden precies bedoelde, was voor niemand echt duidelijk. Maar Timmermans zelf wist het diep in zijn hart wel: 'Ik kapot, dan hij ook kapot!'

Zijn verwijten richtten zich overigens niet alleen aan het adres van de procureur. Ook de gemeenschap, de rechters en alles en iedereen die hem in de steek hadden gelaten, maakte hij een verwijt. Daarom schreef hij: *'Anderen geef ik in overweging wat zij hebben toegelaten!'*¹⁷

Ofschoon Timmermans in Heerlen zijn dreigementen aan het adres van Eugène van Oppen niet onder stoelen of banken stak, werd hij door de meeste mensen niet serieus genomen. Toch waren er ook Heerlenaren die dat wel deden. Zij schrokken van Timmermans' dreigementen. Ze vonden zijn uitspraken zo bedreigend dat ze zich verplicht voelden om de zwager van de procureur, burgemeester Savelberg, hiervan in kennis te stellen. Gelet op de familierelaties tussen de burgemeester en Eugène van Oppen, mag worden aangenomen dat daarover binnen de eigen familiekring ook is gesproken. Maar of de procureur van die bedreigingen onder de indruk is geraakt, is twijfelachtig. Timmermans stond bij velen immers bekend als een praatjesmaker die vooral niet al te serieus moest worden genomen.

Moordplannen

Ofschoon na 1878 Eugène van Oppen Timmermans geen stro breed meer in de weg had gelegd, bleef Timmermans vervuld van haat en de gedachte dat hij zich ooit op hem zou wreken. Daarom begon hij vanaf 1883 wapens te dragen. Het begon met een revolver. Zodra zich een geschikte gelegenheid zou voordoen, zo nam hij zich voor, zou hij niet aarzelen om

Van Oppen neer te schieten. Om zich te oefenen hield hij regelmatig schietoefeningen in het bos te Schaesberg. Deze plek had hij niet zo maar uitgekozen. Hij wist dat de procureur in Schaesberg familie had wonen en daar wel eens op bezoek ging. Hij hoopte dat de procureur daar een keertje langs zou komen. Hij zou dan, zonder dat iemand daar getuige van kon zijn, een aanslag op hem kunnen plegen.

Omstreeks kerstmis 1884 kocht Timmermans nog een wapen. Hij was toen in Aken, waar hij de wapenwinkel van Constance Neumann bezocht. Na verschillende messen in zijn handen te hebben gehad, kocht hij tenslotte voor zeven Duitse Mark een groot dolkmes, een soort hartsvangervan het merk Erber met een krom gebogen heft. Van af die dag droeg hij het mes altijd bij zich.¹⁸

Een fatale vergissing

Begin jaren tachtig werkte Timmermans zich opnieuw in de nesten. Ondanks dat hij beweerde door Van Oppen totaal geruïneerd te zijn, kocht hij met tussenkomst van de Heerlense notaris Smeets een aan de Hoppenhof gelegen tuin. Zeer waarschijnlijk kocht hij de tuin voor zijn vrouw omdat hij bij haar iets goed wilde maken.

Timmermans kocht de tuin ofschoon hij in feite geen geld meer had. Daarom betaalde hij de koopprijs van de tuin niet. Omdat hij voor de tuin een dikke prijs had betaald, had de verkoper, de familie Vreuls, alle geduld met hem. Maar toen hij in 1884 nog steeds geen cent had betaald, was voor de familie de maat vol. In juni van dat jaar werd via de Arrondissementsrechtbank in Maastricht de koopovereenkomst ongedaan gemaakt.

In september 1884 werd de tuin opnieuw verkocht. De nieuwe koper was Schunck die voor de tuin slechts de helft van het bedrag betaalde dat Timmermans er voor had betaald. De familie Vreuls eiste nu dat Timmermans zou opkomen voor de geleden schade. Die had betrekking op het verschil tussen de aanvankelijke koopprijs van Timmermans en

Voorpagina van Timmermans eerste brochure, verschenen op 22 augustus 1899.

de uiteindelijke koopprijs van Schunck. Door de rechtbank werd de eis van de familie Vreuls toegewezen. Timmermans werd verplicht om de familie schadeloos te stellen.

Timmermans, die inzag dat de gehele transactie hem zo niets opleverde en alleen maar geld kostte, verzocht notaris Smeets de tuin voor hem van Schunck weer terug te kopen. Met veel pijn en moeite wist de notaris Schunck zover te krijgen. Maar daar hing wel een fors prijskaartje aan. Schunck vroeg twee keer zoveel voor de tuin als hij zelf had betaald. Daardoor liepen de gezamenlijke kosten bij deze tweede aankoop hoog op. Timmermans moest niet alleen de nieuwe aankoopprijs betalen maar ook nog de eerder vastgestelde schadevergoeding. Omdat Timmermans dat geld niet had, bood hij zijn huis, de aangekochte tuin en enkele percelen land voorlopig als onderpand aan in afwachting van een definitieve regeling.

Maar die definitieve regeling kwam niet. Ten einde raad liet de familie Vreuls beslag

leggen op de goederen die Timmermans als onderpand had aangeboden. Op zaterdag 28 maart 1885 zouden deze goederen openbaar worden verkocht. Maar Timmermans had geluk. De veiling werd acht dagen uitgesteld om hem opnieuw een kans te geven de zaak fatsoenlijk te regelen. Maar Timmermans regelde niets. Hij gokte erop dat de familie Vreuls de openbare verkoop niet zou laten doorgaan omdat hij ruim voldoende onderpand had aangeboden.

Timmermans gokte echter verkeerd. Op zaterdag 4 april 1885 werd zijn aan het Kerkplein te Heerlen gelegen woonhuis openbaar verkocht. De koper was Paulus Brouwers, de voormalige rentmeester van Eugène van Oppen. Van mei 1883 tot eind november van dat jaar had hij op kasteel Haeren te Voerendaal gewoond, dat sinds 1882 in bezit was van de procureur. Daar had hij de zaken van Van Oppen behartigd. Hij had er vooral voor gezorgd dat de pachtboerderij bleef draaien nadat de laatste pachter de boerderij had verlaten.¹⁹

Timmermans zelf was in deze periode een paar dagen afwezig. Toen hij op zondag 5 april weer thuis kwam, nam hij aan dat de openbare verkoop van zijn huis niet was doorgegaan. Zijn echtgenote was daar echter niet gerust op. Daarom drong zij erop aan dat hij naar Maastricht zou gaan om navraag te doen bij de griffie van de rechtbank. Timmermans voelde daar niets voor, maar uiteindelijk stemde hij toch met haar voorstel in.

Op donderdagochtend 9 april ging hij dubbel gewapend naar Maastricht. In een zijzak van zijn vest zat zijn met zes patronen geladen revolver en het in Aken gekochte dolkmes. Diep in zijn binnenste wist Timmermans dat als zijn huis openbaar was verkocht, hij zich thuis nooit meer kon laten zien. Hij durfde zijn vrouw en nog thuiswonende gehandicapte dochter dan niet meer onder ogen te komen. Want ze hadden het dan aan hem te danken dat ze op straat kwamen te staan. Hij zou dan nooit meer in Heerlen terug keren. Het stond voor hem tevens vast dat hij zich

Het Kerkplein te Heerlen waar op dat moment de wekelijkse markt werd gehouden. Timmermans bewoonde een van de huizen gelegen aan het plein. foto: collectie Rijkzucht

dan zou wreken op 'die Schinderhannes' in Maastricht, die hem en zijn gezin kapot had gemaakt en die, daarvan was Timmermans overtuigd, óók achter de verkoop van zijn huis had gezeten.

In Maastricht liep Timmermans met lood in de schoenen naar de rechtbank aan de Minderbroedersberg. Daar kreeg hij van de griffier te horen dat zijn huis op 4 april inderdaad was verkocht aan Brouwers. De naam 'Brouwers' sloeg bij Timmermans in als een bom. Dat was de rentmeester die bij mr. Van Oppen in dienst was geweest! Timmermans was er nu heilig van overtuigd dat de procureur hem dit kunstje had geflikt, hoewel hij daarvoor niet het geringste bewijs had. Sterker nog, formeel had de procureur met de executie van zijn huis helemaal niets te maken gehad.

Maar zo zag Timmermans dat niet. Hij was ervan overtuigd dat dit de genadeklap was die de procureur hem had toegebracht. Die had nu wraak genomen en hem gestraft voor alles wat hij in zijn brochures over hem openbaar had gemaakt. Maar, wie hem kapot maakte, maakte hij ook kapot!²⁰

Afrekening

Timmermans had nu niets meer te verliezen. Na een bezoek aan verschillende etablissementen ging hij op die negende april, 's middags om half twee, naar het aan St. Servaasklooster gelegen woonhuis van Eugène van Oppen. Zonder te kloppen of aan te belen opende hij de voordeur en liep onaangekondigd het kantoor van de advocaat Van Oppen jr. binnen, de zoon van de procureur.

Timmermans maakte hem duidelijk dat hij zijn vader wenste te spreken over de verkoop van zijn huis. De jonge advocaat, geïrriteerd omdat Timmermans zo maar naar binnen was gelopen, antwoordde geërgerd dat dit niet kon. Zijn vader was ziek. Daarop ontstak Timmermans in woede en haalde zijn revolver en dolkmes te voorschijn. Hij vloog op de jonge advocaat af en stak hem met zijn mes hard in zijn linker bovenarm. Vervolgens raakte hij hem hard en wild in zijn buik. Ook vuurde hij nog twee revolvergeschoten op hem af. De zwaar gewonde advocaat begreep dat, wilde hij het er levend vanaf brengen, hij moest maken dat hij weg kwam. Hij vluchtte schreeuwend het huis uit en rende naar het aan het Vrijthof gelegen woonhuis van de arts dr. Nijst.

Het ontstane tumult werd in huize Van Oppen onmiddellijk opgemerkt door mevrouw Van Oppen, die zich op dat moment in de keuken bevond. Ze stormde de huiskamer binnen en vertelde haar man dat Timmermans in huis was en op Eugène jr. had geschoten. Ze vond dat haar man moest vluchten. Als door een wesp gestoken vloog de procureur overeind uit zijn stoel terwijl mevrouw Van Oppen hem naar de voordeur van het huis duwde. Staande in de deuropening smeekte ze hem nogmaals te vluchten. Maar de procureur luisterde niet. Hij rukte zich van haar los en rende terug de vestibule in waar op datzelfde moment ook Timmermans verscheen.

Zodra hij de procureur gewaar werd, loste hij onmiddellijk een schot in zijn richting terwijl hij op hem afrende. De procureur struikelde voorover en Timmermans sprong boven op hem. Half zittend op zijn rug begon hij met het in zijn linker hand geklemde dolkmes wild op mr. Van Oppen in te hakken waarbij hij hem verschillende diepe steken toebracht in zijn rug.

De oudste dochter van de procureur, Marie, deed een poging om haar vader onder Timmermans vandaan te trekken. Timmermans liet zich dat echter niet gevallen. Hij zwaaide

gevaarlijk met zijn mes om zich heen en raakte haar arm zodanig dat de spaakbeenslagader in de lengte werd doorgesneden. Haar arm begon onmiddellijk hevig te bloeden.

Eindelijk kwam er hulp. De door schoten en hulpgeroep gealarmeerde conciërge van het tegenover het advocatenkantoor gelegen kadaster, Johan Legras, stoof de vestibule in. In een fractie van een seconde overzag hij de situatie en wist hij Timmermans te overmeesteren. Toen even later politieagent Van Zutphen naar binnen stormde en Timmermans de handboeien omdeed, zei Timmermans: *Ik ga vrijwillig met u mee. Ik heb nu volbracht wat ik me had voorgenomen. Die ouwe moest eraan want hij is de schuld van 't ongeluk van mijn vrouw en dochter!*²¹

De dood van de procureur en zijn twee kinderen

Nadat Timmermans was overmeesterd, vluchtte Eugène van Oppen, zijn vrouw en zijn dochter naar het tegenover hun huis gelegen kantoor van het kadaster. Daar werd hen eerste hulp verleend door de arts dr. J.H.J. Schreinemacher. Bij de procureur was sprake van een zodanig hevig bloedverlies dat al na enkele minuten de polsslagen bijna niet meer te voelen was. De procureur gaf de geest nog voor dat de arts iets voor hem had kunnen doen.

Vervolgens probeerde hij bij Marie de doorgesneden slagader dicht te drukken om het bloedverlies te stoppen. Maar wat hij ook probeerde, het bloedverlies stopte niet. Nadat ze naar een andere kamer was gebracht en nog volledig bij kennis was, vroeg ze meerdere keren hoe het met haar vader ging. De arts probeerde haar gerust te stellen, waarop ze met zachte stem zei: *Godthank, als ik dan ook al sterf, dan heb ik toch mijn vader gered!*²² Daarna gaf ook zij de geest.

De zwaar gewonde Eugène van Oppen jr. werd opgenomen, behandeld en verzorgd door dr. Nijst in zijn huis aan het Vrijthof. Hij had een zeer ernstige verwonding aan zijn buik.

Het betrof een ongeveer drie centimeter grote steekwond, waardoor de buikinhoud ter grootte van een duivenei naar buiten pulde. Ook hij overleefde het niet. Op dinsdag 14 april 1885 's morgens om half acht blies hij de laatste adem uit.

Strafproces

De strafzaak tegen Timmermans werd behandeld op dinsdag 18 en woensdag 19 augustus 1885 voor het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch. Op woensdag 26 augustus 1885 deed het Hof uitspraak in deze zo geruchtmakende zaak. Het Hof verklaarde hem schuldig aan moord op mr. Eugène van Oppen en aan

moedwillige manslag op zijn twee kinderen. Timmermans werd veroordeeld tot levenslange tuchthuisstraf en in de kosten van het geding.

Tot 20 november 1885 verbleef hij nog in de gevangenis te 's-Hertogenbosch. Op 21 november van dat jaar werd hij van 's-Hertogenbosch overgebracht naar het tuchthuis in Leeuwarden. Twee jaar later, op 7 november 1887, overleed hij daar aan keelkanker. In Heerlen keerde hij nooit meer terug.

* Dr. Frans Gerards is psycholoog, amateur-historicus en lid van de redactie van het *'Het land van Herle'*. Mr. Quinten van Riet heeft een zelfstandige advocatenpraktijk in Venlo.

Noten

1. Deze bijdrage is een voorpublicatie van een boek dat van de hand van dezelfde auteurs in het eerste kwartaal van 2009 verschijnt met als titel *'Waarom en hoe iemand zijn 'Heer Advocaat' vermoordde'* bij Van Spijk Uitgevers te Venlo.
2. C. TIMMERMANS, *Beknopte beschrijving der Processen gevoerd door en in zake Math. Cesar Timmermans, Koopman te Heerlen, Provincie Limburg, tegen: J. Systemans, landb. te Heerlerheide, gem. Heerlen, Mr. Eug. van Oppen, Procureur te Maastricht, Mr. Leo van Oppen, Advocaat te Maastricht*, [Heerlen, 1877] 5-8.
3. Volgens de bekende Limburgse historicus Jos Habets liepen de zaken van deze procureur zo voorspoedig dat hij in zijn eentje méér te doen had dan alle andere rechtsgeleerden van Maastricht samen. Zie: J. HABETS, Cronykje van het hertogdom Limburg sedert M.D.CCCXXX, in: *De Maasgouw*, 97[1978] 194-195.
4. De hier vermelde biografische gegevens over Eugène van Oppen zijn voornamelijk afkomstig uit het Van Oppen Nieuws, 2[1955] 9-17.
5. Tot een wetswijziging in 1879 waren de beroepen 'advocaat' en 'procureur' verschillende beroepen. Deze beroepen waren zelfs wettelijk onverenigbaar. Tot 1879 mocht iemand niet én advocaat én procureur zijn. Een procureur was een ambtelijk aangestelde procesrechtsspecialist. De procureur hield zich vooral bezig met hoe nieuwe rechtszaken bij de rechtbank moesten worden aangebracht, hoe processtukken moes-

- ten worden ingediend, hoe getuigen moesten worden gehoord en hoe beslagen konden worden gelegd. Om procureur te worden, hoefde men geen academische rechtenstudie te hebben gevolgd. Voor een advocaat lag de lat een stuk hoger. Hij moest wel een academische rechtenstudie hebben gevolgd en moest daarin zelfs gepromoveerd zijn. De advocaat was dan ook de specialist, die vooral de inhoudelijke aspecten van het recht beheerste. Bij de Procureurswet van 1879 werd voor procureurs dezelfde opleiding geëist als voor advocaten. Ook verviel de ambtelijke aanstelling en werd het beroep van procureur wel verenigbaar met dat van advocaat.
6. In het pand St. Servaasklooster 33 is momenteel het Toon Hermanshuis gevestigd.
7. TIMMERMANS, *Beknopte beschrijving der Processen*, 7.
8. TIMMERMANS, *Beknopte beschrijving der Processen*, 12.
9. TIMMERMANS, *Beknopte beschrijving der Processen*, 14-15.
10. TIMMERMANS, *Nogmaals mijne grieven*, [Heerlen, 1883] 8-11.
11. C. TIMMERMANS, *Processen tegen de gebroeders en Mrs. Advocaat-Procureur Eug. van Oppen en Advocaat Leo van Oppen, Maastricht, Toestanden in Limburg*, [Heerlen, 1881] 275-278.
12. TIMMERMANS, *Processen*, 42.
13. TIMMERMANS, *Processen*, 123-126.
14. TIMMERMANS, *Beknopte beschrijving der Proces-*

- sen, 44; TIMMERMANS, *Nogmaals mijne grieven*, 28-29.
15. TIMMERMANS, *Nogmaals mijne grieven*, 31-32.
16. TIMMERMANS, *Nogmaals mijne grieven*, 32.
17. TIMMERMANS, *Nogmaals mijne grieven*, 32.
18. BHIC 's-Hertogenbosch, Gerechtshof 's-Hertogenbosch, 1838-1930, inv.nr.: 124, 22-23; *Cesar Timmermans vóór het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch* ['s-Hertogenbosch, 1885] 8.
19. F.M. GERARDS, De familie van Oppen en het landgoed Haeren te Voerendaal [1882-1959], in: *Het Land van Herle*, 50[2000] 20-30.
20. *Cesar Timmermans vóór het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch*, ['s-Hertogenbosch, 1885], 14-15.
21. *Cesar Timmermans, etc.*, 6.
22. G. JONCKBLOET, *Mr. Eugène van Oppen Jr. in memoriam opgedragen aan des overledenen bloedverwanten en vrienden* [Gulpen, 1885].
23. *Cesar Timmermans, etc.*, 23-24.

De kamerdienaar van kasteel Rimbürg

Gerard Hubert Joseph Peters [1869-1961]

DOOR PIERRE PETERS

Lang voor de Eerste Wereldoorlog was 'd'r Diener Joep', zoals Joseph Peters¹ in Rimbürg werd genoemd, kamerdienaar [butler] op kasteel Rimbürg. Dit kasteel was – en is nog steeds – gelegen aan de overzijde van het grensrievtje de Worm, dus nog net op Duits grondgebied. Hij was reeds in dienst van de dames Wekbeker,² en later van het echtpaar von Brauchitsch-Wekbeker³ en diens opvolgers. Joseph was een echte deftige butler, zoals men die alleen in Engeland kent, maar hij stond ook bekend als een deugniet, een soort Tijl Uilenspiegel. Als hij iemand een poets kon bakken, zou hij het niet laten. Als in het dorpscafé de rondjes drank werden gegeven, dan was Joseph vertrokken tegen de tijd dat hij aan de beurt was om een rondje weg te geven. Een anecdotische levensschets.

De verdwenen vlaaien

Er waren ook wel eens streken bij die eigenlijk niet meer door de beugel konden, zoals eens tijdens een Rimbürgse dorpskermis. Vroeger was de dorpskermis een groot feest. Bij de meeste families werden veel vrienden en familie van buiten het dorp uitgenodigd. Een en ander vergde natuurlijk ook veel voorbereiding want men moest goed voor de dag komen, de een wilde echt niet onderdoen voor de ander. Dagen van te voren werden al vlaaien en koek gebakken. Ook de zogenaamde *'erpelsjlaat mit vöel jod vlees'* [aardappelsalade met veel goed vlees], kort gezegd de 'koude schotel', vergden de nodige voorbereiding. Al dat lekkers werd bewaard in de, bijna altijd, koele *sjping* [voorraadkamer]. Deze was bij boerderijen meestal gelegen in het achterste gedeelte van het huis.

Die kermiszondag begon – zoals altijd – met een plechtige hoogmis waaraan iedereen deelnam, ook het bezoek dat reeds vroeg aanwezig was. Na de H. Mis volgde nog een gezellig uurtje in het dorpscafé en dan werd het tijd voor de koffie met vlaai en koek, de *'erpelsjlaat'* was voor de avond bestemd. Joseph was

Gerard Hubert Joseph Peters [1869-1961].

die morgen echter nergens te bespeuren, want hij voerde weer iets in zijn schild of had dienst. Bij een der boerderijen wist hij tijdens de hoogmis toegang tot de *'sjping'* te krijgen

Het hoofdgebouw van kasteel Rimburch direct na de Tweede Wereldoorlog. Toen lag het kasteel enkele jaren op Nederlands grondgebied.

en roofde alle vlaaien weg. Voorzichtig heeft hij het hele spul elders opgeslagen. Groot was de treurnis toen tegen koffietijd bleek, dat alle vlaaien spoorloos verdwenen waren. De in verlegenheid gebrachte boerin heeft uit nood bij alle burens enkele vlaaien geleend. Toen de volgende dag iedereen op het veld of elders druk werkzaam was, heeft Joseph stiekem alles weer netjes teruggebracht en keurig geordend in de 'sijing' opgeborgen. Iedereen wist dat Joseph dit geflikt moest hebben, maar niemand kon het bewijzen.

Een kaars voor het kasteelraam

Joseph's neef Johan Peters was verliefd geworden op het kamermeisjes Cristina, in dienst van de adellijke familie op het kasteel, en die liefde was wederzijds. Zonder toestemming – als die überhaupt al gegeven werd – van de heer des huizes was het niet mogelijk

om het liefje mee uit te nemen, laat staan haar thuis op het kasteel te bezoeken. Het personeel woonde namelijk op het kasteel. Toch wist Johan zijn liefje regelmatig te bezoeken en dat telkens als de familie uit was of op reis. Joseph vroeg zich af hoe dit mogelijk was en bespioneerde de gang van zaken. Wat bleek: Als 'die Herrschaften' niet thuis waren, zette het dienstmeisje een brandende kaars bij het balkonraam op de eerste verdieping en trok het gordijn dicht, en altijd op hetzelfde tijdstip, want dan wist ze zeker dat haar minnaar een eindje verderop stond te wachten. Dit was dus het teken dat de kust veilig was, zodat haar geliefde Johan het kasteel kon binnenkomen.

Tijdens een feestavond met veel deftige gasten zette Joseph op het juiste tijdstip, ook een brandende kaars bij het betreffende raam en trok het gordijn dicht. Toen Johan vervolgens blij gemutst het kasteel kwam binnenwandelen, kreeg hij de schrik van zijn leven toen hij

bemerkte dat 'die Herschaften' helemaal niet weg waren. Gelukkig wist hij zich weer tijdig uit de voeten te maken, zonder door de heer des huizes te zijn opgemerkt. Aan de liefde heeft het niets afgedaan, want later zijn die twee gelukkig getrouwd.

Een gillende keukenmeid

Toch heeft Joseph een keer zijn meester, of beter gezegd, zijn meesteres gevonden. Wat er vooraf precies gebeurd was, is nooit verteld, maar kennelijk had een der dienstbodes op het kasteel onze Joep een of andere poets gebakken en hij zon op wraak. Op een goede dag zette Joseph een grote houten ton op een kruiwagen en bond deze stevig vast. Toen de gelegenheid gunstig was, pakte hij de betreffende dame vierkant op en deponeerde haar in de ton. Met deze letterlijk gillende keukenmeid reed hij door het dorp tot grote hilariteit van iedereen. Tot slot kiepte hij het hele geval vóór het dorpscafé bij de kerk om en maakte zich uit de voeten. De dienstmeid in kwestie, niet verlegen uitgevallen, stapte het café in en gaf menig feestelijk rondje drank weg, natuurlijk op rekening van *d'r Diener Joep*. Toen Joseph enkele dagen later in het café kwam, kreeg hij een leuke rekening gepresenteerd. Hij, de toch al zuinige kamerdienaar, heeft zich toen niet laten kennen en heeft alles betaald, want als hij dat niet had gedaan, dan had hij zich toch belachelijk gemaakt en 'Boets wieder Boets' moet je kunnen verdragen.

Een koninklijke onderscheiding en een Duitse oorkonde

In 1931 kreeg onze kamerdienaar een koninklijke onderscheiding van koningin Wilhelmina. Uit het bijbehorende Koninklijk Besluit blijkt dat aan G.H.J. Peters werd toegekend de aan de Orde van Oranje Nassau verbonden eremedaille in brons. De reden voor deze onderscheiding moet gelegen zijn in het feit dat Joseph destijds 40 jaar bij de adellijke familie von Brauchitsch op het kas-

Joseph was een echte deftige butler zoals men die alleen in Engeland kent

teel van Rimburg werkzaam was geweest.

Ook bestaat er nog een oorkonde die is afgegeven op 1 juli 1931 door 'Die Lokalabteilung des Stadt- und Landkreises Aachen' en is ondertekend door 'der Lokalabteilungsdirektor. Classen, Landrat'. Het betreft een document waarin staat dat de heer Joseph Peters in Rimburg wordt gehuldigd ter erkenning van

Het huispersoneel van de adellijke familie Von Brauchitsch-Wekbeker op kasteel Rimburch in 1898. V.l.n.r. Mevrouw Rohs; Christina Müller; Anna Peters; de kamerdienaar Joseph Peters (d'r Diener Joep); Anna Peusens; Mevrouw Meens en Maria Josephina Peters.

zijn veertigjarige trouwe dienst. Na zijn pensionering hing deze oorkonde ingelijst op de slaapkamer van Joseph, in Hoensbroek. Een teken dat hij daar wel heel trots op moet zijn geweest en dat hij de afbeeldingen die er op staan [terecht] erg mooi moet hebben gevonden. We zien op de oorkonde onder meer afbeeldingen van de hoorn des overvloeds, het boeren bedrijf in al zijn facetten, diverse ambachten, muzikanten boeren en dansparen.

Joseph werd op elk feest van de Rimburchse tak uitgenodigd en er zijn veel foto's, waar hij op te zien is – vooral foto's gemaakt bij bruiloften. Dikwijls stond hij daarop zeer centraal. Er is mij een foto bekend waar hij achter het bruidspaar staat met zijn hoofd precies op een ondeugende manier tussen de hoofden van het bruidspaar.⁴ In de familie was wel het een en ander hierover te doen; de fotograaf had erop moeten letten. Zou hij het extra gedaan hebben?

Joseph op de vlucht

Joseph is voor het uitbreken van w.o. II [dus nog voor 1940] uit Duitsland moeten vluchten, omdat hij zich niet al te vriendelijk over de partij van Hitler had geuit en omdat hij een vrij behoorlijke som geld – een erfenis van Duitse familie – naar Nederland had gesmokkeld, wat gelijk stond met kapitaalvervreemding [deviezen smokkel] en belastingontduiking.⁵

Mijn ouders vertelden mij dat hij door het riviertje 'de Worm', dat langs het kasteel stroomt, gevlucht was en drijfmat bij ons thuis arriveerde. Vader heeft hem toen van droge kleren voorzien, waarna hij naar zijn geboorteplaats Hoensbroek vertrok, waar hij bij zijn broer Guillaume en zijn schoonzus Angeliën Otermans is gaan inwonen.⁶

Stilzitten was niets voor onze Joseph. In zijn nieuwe tehuis aan de markt zorgde hij voor

het kleinvee [één varken, enkele schapen, konijnen, ganzen en kippen] en onderhield hij de grote moestuin en de daar achter liggende weide met vruchtbomen, die doorliep tot aan het voormalige mijnspoor van Staatsmijn Emma.

Later heeft Joseph mijn familie in Rimbürg nog meerdere keren bezocht en bij een van die bezoeken kregen mijn zus en ik één gulden van hem. Mijn moeder ergerde zich daar nog jaren later aan. In plaats van dat footje had hij beter het kostuum etc. van toen kunnen vergoeden, meende ze terecht.

Tot slot

Toen ik wat ouder was, heb ik Joseph wel eens in Hoensbroek opgezocht, mede doordat een oom en tante van mij bij hem en zijn schoonzus zijn gaan inwonen.⁸ Hij woonde destijds in een huis tegenover het oude St. Janskerkje.⁹ Als ik aankwam en Joseph stond buiten, dan riep hij: *‘Doa kumt dur Sjeng oet Brokkelze.’*¹⁰ Hij verwisselde mijn naam met die van mijn vader. Vervolgens moest ik dan in Hoensbroek verre familie met hem gaan bezoeken.

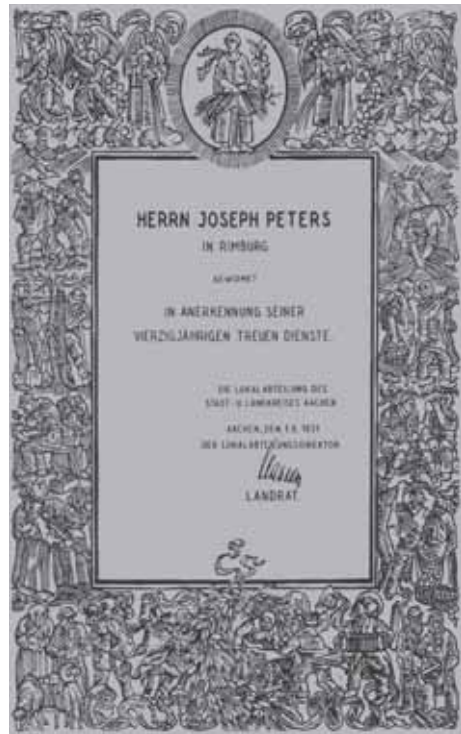
Het huis waar Joseph woonde, vond ik heel mooi, met in mijn ogen een deftige woonkamer met een dressoir, waarop een verzameling prachtig oud Delfts blauw aardewerk stond. Daar vernam ik onder meer dat Joseph op zijn verjaardag nog steeds bezoek kreeg van de barones van kasteel Rimbürg – de moeder van de huidige bewoner Konrad von Brauchitsch – die hem dan met een bos bloemen kwam feliciteren. Hij was altijd erg trots als ‘die Gnädigste’, zoals Joseph haar noemde, hem kwam opzoeken.

Ook op hoge leeftijd bleef Joseph zijn humor behouden. Als er een of andere klus gedaan moest worden, zei hij wel eens schertsend: ‘Arbeit adelt’ en even later zei hij dan: ‘Aber der Adel arbeitet nicht.’ En dan had hij zelf het grootste plezier.

Joseph had een ijzersterk gestel en was nooit ziek. Hij hield van tuinieren en wandelen en

Koninklijke onderscheiding uit 1931 van Joseph Peters.

Duitse oorkonde.

Familiefoto Peters-Peusens uit Broekhuizen. Gerard Joseph Peters was een oom van onze kamerdienaar Joseph Peters en tevens zijn peetoom.

146

was een zeer vroom mens. Van familie uit Hoensbroek hoorde ik dat hij praktisch iedere dag naar de kerk ging en op zondag zelfs drie maal, eerst naar de vroegmis, daarna naar de hoogmis en vervolgens 's-avonds naar het lof. Later ging Joseph – ondanks zijn hoge leeftijd – op zondag nog steeds naar de kerk. Op 18 juni 1961 werd hem dat noodlottig. Schoonzus Angelien had nog tegen hem gezegd dat hij op zijn hoge leeftijd, en met dat slechte weer, niet verplicht was om op zondag naar de kerk te gaan. Maar hij was eigenwijs en sloeg de waarschuwing van zijn schoonzus in de wind, zijn geloof was sterker. Bij het oplopen van de trappen naar de linker zij-ingang van de grote St. Janskerk te Hoens-

broek kwam Joseph ten val en brak een heup. In het ziekenhuis heeft hij zich nog het meest opgewonden over het feit dat hij niet direct na de operatie naar huis mocht. Op zaterdag 24 juni 1961 overleed Joseph Peters te Heerlen in het St. Jozefziekenhuis op de respectabele leeftijd van bijna 92 jaar.

Zijn bidprentje vermeldt: 'Want in alle eerlijkheid mag men van deze man getuigen, dat hij geleefd heeft volgens Gods wil in dienstbaarheid jegens zijn medemensen.'

* Pierre Peters is geboren en getogen in Rimborg. Zijn interesses gaan uit naar kunst en architectuur, lokale geschiedenis en genealogie.

1. Gerard Hubertus Joseph Peters is geboren te Hoensbroek op 2 juli 1869 als zoon van Johannes Franciscus Peters en Maria Helena Collaris. Hij begon in 1891 zijn loopbaan als Kammerdiener [butler] op kasteel Rimbürg en heeft deze betrekking meer dan 40 jaar vervuld. Joseph is zijn hele leven vrijgezel gebleven. Hoe is nu de relatie van Joseph Peters met mijn familie?
Een broer van voormelde Johannes Franciscus Peters is mijn overgrootvader [en peetoom van kamerdienaar Joseph]. Hij heet Gerard Joseph Peters en is geboren te Hoensbroek in 1833, en overleden te Ubach over Worms / Rimbürg in 1911. Hij is in 1862 gehuwd met Maria Margaretha Peusens. [In andere aktes staat zij vermeld als Joanna Margaretha Hubertina Peusens, Anna Margaretha Peusens en als Margaretha Hubertina Peusens] Zie ook: REIN VAN LIESHOUT, Hoensbroekse volksverhalen uit de 19e eeuw, in *LvH*, 58 [2008], foto op pag. 31 en noot 9 op pag. 33.
2. H. HANSEN, *Die Rimbürg. Geschichte der Burg und der Gemeinde Rimbürg* [Aken, 1912], 236. In een voetnoot staat vermeld: 'Die Familie von Wekbeker oder Weckbecker, die ursprünglich aus Bayern stammt, ...' De schrijfwijze van de naam Wekbeker komt dus ook voor als Weckbecker.
3. H.M.H. GOOSSENS, *Ubach over Worms, van Overworms kwartier tot gemeente Landgraaf* [Ubach over Worms, 1981], 144-145. Via koop kwam het kasteel in 1879 in handen van Adolf en Johanna Wekbeker, broer en zus. Zij lieten het kasteel herstellen en verfraaien. In 1898 trad Johanna Wekbeker in het huwelijk met baron Benno von Brauchitsch. Johanna's broer was reeds in 1882 plotseling overleden. De nieuwe heer zette de herstellingen en de verfraaiingswerken van zijn voorganger voort en na 1907 was de oude burcht in de staat gebracht, zoals men ze thans nog kent. Sinds 1957 wordt het kasteel bewoond door een zoon van de in 1957 overleden en alom geachte heer Benno von Brauchitsch.
4. PETER TROMPETTER, *Zo was Landgraaf, een wandeling door de dorpen van weleer*, pagina 14, bovenste foto. Het betreft hier het huwelijk van Paul Collon en Elisabeth Wetzels te Rimbürg. Elisabeth is een achternichte van Joseph.
5. Door de extreme inflatie van de Duitse Mark in de jaren 20, waren alle spaarcenten van Joseph – waarvoor hij heel zijn leven had gewerkt – in rook opgegaan. In die tijd bestond er nog geen pensioenfonds. Men moest toen zelf voor zijn oude dag sparen. Joseph moet daarom wel gedacht hebben: 'Deze keer nemen ze mij niets meer af', en is mede om die reden gevluht.
6. Een tweede zoon van het echtpaar Peters-Collaris is Johannes Guillelmus Peters gehuwd met Maria Josepha Angelina Otermans. Dit is het echtpaar waar Joseph na zijn terugkomst in Nederland ging wonen. [zie ook noot 1 hierboven]
7. VAN LIESHOUT, Hoensbroekse volksverhalen uit de 19de eeuw, pag. 27-34.
8. Na de dood van Guillaume Peters in 1952 zijn mijn oom en tante, Maria Speck en haar echtgenoot Gerard Haeren, vanuit hun toenmalige woonplaats Eygelshoven naar Hoensbroek verhuisd, om de bejaarde Joseph Peters en de slecht ter been zijnde Angelien Otermans, behulpzaam te zijn.
9. PAUL BORGER, JO BRASSÉE EN ROELOF BRAAD, *Hoensbroek. Een terugblik*, [Hoensbroek, 2007] 27, bovenste foto. Hierop is het betreffende huis nog te zien, rechts van het oude kerkje.
10. Brokkelze = Bruchhausen of Broekhuizen. Deze dorpskern, wordt vaak vereenzelvigd met Rimbürg. Historisch gezien vormde het nooit een eenheid met de gemeente Rimbürg en kende het in oude tijden zijn eigen geschiedenis. Door de oprichting van de parochie Rimbürg ontstond waarschijnlijk de verwarring. De kerkelijke registers van Eygelshoven, waar toe tot 1833 zowel Rimbürg als Bruchhausen behoorden, spreken tot die tijd van: Bruchhausen Superior [= Rimbürg] en Bruchhausen Inferior [= Bruchhausen]. Uit: GOOSSENS, *Ubach over Worms, van Overworms kwartier tot gemeente Landgraaf*, 74.

Tuinen in de voormalige zwarte aarde van Heerlen

DOOR FON HABETS*

Schoorstenen en mijnsteenbergen waren tot aan het eind van de jaren zeventig van de vorige eeuw kenmerkend voor het landschap van de mijnstreek van oostelijk Zuid-Limburg. Na een omvangrijke sanering van dit industrieel erfgoed zijn met name de woonwijken of *kolonieën* behouden gebleven. Onlangs zijn enkele van deze *kolonieën* door de Ministers van OCW en VROM aangewezen als beschermd stadsgezicht, waarmee uit nationaal oogpunt een cultuurhistorische waardering is toegekend aan een vroeg-twintigste-eeuwse, planmatige aanleg van een arbeiderswijk.

In dit artikel wordt de tuinontwikkeling – van de nutsfunctie tot een eigentijdse invulling – van de grotere *kolonieën* [in het Limburgs 'kollenieën', vandaar de afwijkende schrijfwijze] Beersdal en Leenhof beschreven. In kort bestek wordt ingaan op de achtergrond van de bouw van de *kolonieën* en de invloed van de mijndirectie op de tuinen. Aan de hand van gesprekken met oud-mijnwerkers wordt inzichtelijk gemaakt hoe het historische ruimtelijk casco van de tuin eruit moet hebben gezien, welke groenten er verbouwd werden en hoe de producten uit de eigen tuin werden bewaard. Vervolgens wordt, aan de hand van een groeninventarisatie nagegaan welke elementen van de tuinen nog herkenbaar zijn. Tenslotte wordt stilgestaan bij de na-oorlogse ontwikkeling van de nutsfunctie van de tuin en het ontstaan van het volkstuintuincomplex.

Achtergrond bouw koloniewoningen

Koloniewoningen in de oostelijke Mijnstreek zijn gebouwd in de periode 1900-1930 vanuit diverse uiteenlopende gedachten en achtergronden. Het zijn sobere twee- of vier-onder-één-kapwoningen, die lijken op arbeiderswoningen in het Duitse steenkoolgebied van Essen. Rondom het woonblok lagen door hoge hagen afgescheiden tuinen.

Ze zijn gelegen aan brede straten met dwarsstraten en mogelijk een plein, dat als centrale ontmoetingsplaats fungeerde. De strakke indeling is sterk rationalistisch, wekt de indruk een kampement te zijn.

Koloniewoningen werden voor de mijnwerkers op loopafstand van de mijn, doch buiten de dorps- en stadskernen gebouwd. De stad werd beschouwd als een bron van ziekte en

zedelijk verval. Bovendien zou frisse buitenlucht de mijnwerker goed doen vanwege zijn ondergrondse arbeid.

De tuinbaas

Het is algemeen bekend, dat de directie van de mijn zich direct bemoeide met de leefomstandigheden van de mijnwerkers. Zo ook met hun tuinen. De tuinbaas en het 'Floralia-werk' waren de belangrijkste instrumenten van de directie om de mijnwerkers niet alleen te bewegen tot een goed tuinonderhoud, maar ook om hen kennis te laten opdoen over de natuur. Daarnaast vond ook de woningbouwcorporatie een goed tuinbeheer belangrijk.

De mijndirectie had voor de bemoeienis met de tuinen een tuinbaas in dienst. Hij behoorde kennis te hebben van groenten, het kweken van bomen en bloemisterij. De tuin-

Handleiding Floraliawerk voor de beambten en werklieden.

baas werd door de directeur van de mijn op voordracht van de 'rijkstuinbouwleraar voor Limburg en Oostelijk Noord-Brabant' aangesteld, waarbij het belang van kennis op het vakgebied op de voorgrond stond.

De tuinbaas had tot taak tuinen in mei en in september te keuren, daarnaast gaf hij informatie aan de mijnwerkers hoe zij hun tuinen moesten onderhouden en leerde hij mijnwerkers hoe zij planten konden kweken. Het keuren en inspecteren van de tuinen gebeurde overigens door een commissie, waarvan ook een consulent van de rijkstuinbouwleraar deel uitmaakte. Jaarlijks bracht de tuinbaas verslag uit aan de directie, waarin hij verantwoording aflegde voor zijn werk als tussenpersoon, maar ook als leermeester op het gebied van het overdragen van kennis over tuinbouw en plantkunde. Opmerkelijk in zijn verslaglegging is, dat mijnwerkers aandacht

hebben voor hun tuin en dat de kennis over het kweken van planten met de jaren toenam. Verder functioneerde hij naast de woningbeheerder als tussenpersoon bij de verkoop van bloemen, poot aardappelen en meststoffen. Het spreekt voor zich, dat betaling door de mijnwerkers niet contant, maar in de vorm van looninhouding gebeurde. De mijn registreerde middels de tuinbaas het beheer van de tuinen op directe manier. Het is dus niet verwonderlijk, dat kennis over tuinieren en het onderhouden van een nutstuin heden ten dage nog sterk aanwezig is bij oud-mijnwerkers.

Floraliawerk

Het Floraliawerk was een soort personeelsvereniging van de mijn met als taak het bevorderen van het kweken van planten en bloemen om hierdoor meer belangstelling te wekken voor de levende natuur bij mijnwerkers. Het was volgens een persbericht een vereniging van de mijn die zijn uiterste best deed om de vrije tijd van de arbeiders nuttig en zo aangenaam mogelijk te laten besteden.

Het bevorderen van de belangstelling voor de levende natuur gebeurde onder andere door het kweken van planten en bloemen en een jaarlijkse plantenwedstrijd, waarbij de beste kwekers tijdens een feestelijke tentoonstelling een prijs in de vorm van een weckketel met benodigdheden of een diploma kregen. De wedstrijd begon met de uitgifte van kamerplanten, zoals de fuschia's, bolbegonia's, in voorgeschreven potten voorzien van een lodenzegel. In de *Handleiding voor Floraliawerk voor beambten en werklieden van de Maatschappij tot exploitatie van de Limburgsche steenkolenmijnen te Heerlen* werd aangegeven hoe de planten verzorgd moesten worden, zoals verpotten en verplanten, gieten, bemesten, ziektebestrijding en snoeien.

Verder was het Floraliawerk belast met de verkoop van poot aardappelen, bloemen en meststoffen, waartoe in die tijd ook al kunstmest behoorde. In de jaren dertig van de

150

Beersdal 1963. Op enkele plaatsen voor de huizen zijn nog hagen als grensafscheiding zichtbaar. *foto: collectie Rijkzucht*

twintigste eeuw nam de bemoeienis van het Floraliawerk met betrekking tot het organiseren van een jaarlijks evenement af, omdat de meeste mijnwerkers zelf planten gingen kweken.

De wooncorporatie

Naast de zorg van de mijndirectie voor de tuinen voor de mijnwerkers was het ook de woningcorporatie 'Ons Limburg' die er belang aan hechtte, dat tuinen een belangrijk woonfacet voor de mijnwerker waren.

In de jaarverslagen van 1920-1939 werd aandacht besteed aan het belang van tuinen voor de arbeiders. De corporatie zag het tuinieren als een gezonde bezigheid en het verbouwen van groenten als een aanvulling op het inkomen voor de mijnwerkersgezinnen. Bij herhaling wordt er in de verslaglegging beklag gedaan over de slechte toestand van de voortuinen en de 'verrommeling' in de achtertuinen door bouwsels waarin dieren verblijven. Er is vernielzucht door de baldadige jeugd en er is overlast die door het kleinvee wordt veroorzaakt.

Als oplossing pleit de corporatie om premies uit te loven om verbetering in de onderhoudstoestand te brengen of een persoon aan te stellen die belast wordt met het onderhoud en het toezicht op de tuinen. Voor de opvang van het vee staat men een goed ingerichte stal voor.

Het historisch ruimtelijk casco van de tuin

De basis voor het historisch ruimtelijk casco van de kolonietuin wordt gevormd door de verkaveling. Deze verkaveling verschilt per kolonie. Zo waren de tuinen bij de in 1962 gesloopte kolonie 'De Morgenster' [gebouwd in 1900] achter het huis gelegen en hadden deze een gemiddeld oppervlak van 350 m². De tuinen in andere, later gebouwde koloniewoningen [Beersdal 1911-1918, Leenhof I-II: 1905-1907] waren rondom het huis gelegen. De

afscheidingsmuren tussen de percelen bestond uit een haag van ongeveer 1,30 meter hoog.

De keuze voor een haag als afscheiding paste mogelijk in de karakteristiek van het Zuid-Limburgse heuvellandschap. In functionele zin werd door de haag het onkruid en het stof van de van sintels voorziene straatbedekking geweerd. Daarnaast was de haag een geliefde plaats om met de burens te praten. Oudere bewoners van Beersdal wisten te vertellen dat deze uit meidoorn [*craetegus*] bestond en door tuinpersoneel van de mijn werd gesnoeid. Van belang voor het historisch ontwerp is ook het tuinpad. Dat liep vanaf de straat naar de deur van de woning en splitste daarmee de tuin in twee gedeeltes.

Ontwikkelingsgeschiedenis

De functionele ontwikkeling hangt nauw samen met de toenemende welvaart en de ontwikkeling van moderne conserveringsmethoden na de Tweede Wereldoorlog. Voor de oorlog had de kolonietuin voornamelijk een nutsfunctie, omdat deze in de eerste plaats was gericht op het verbouwen van de groenten voor de dagelijkse voedselvoorziening, groenten, aardappelen van het mijnwerkers gezin. Daarnaast was het ook van belang voor de winter een voedselvoorraad op te bouwen.

Omdat in de eerste helft van de twintigste eeuw het invriezen van voeding nauwelijks mogelijk was, moesten andere conserveringsmethoden worden toegepast. Erwtten, bonen en uien werden gedroogd. Koolsoorten, zoals boerenkool, konden in de vrieslucht overwinteren, zuurkool werd in grote geglazuurde Keulse potten bewaard en aardappelen werden in de kelders opgeslagen. Fruit zoals appels, peren en kersen werden bij boeren gekocht en werden voor bewaring in glazen potten ingeweekt.

Uit gesprekken met de oudere bewoners blijkt, dat er in de wintermaanden veel koolsoorten, aardappelen en vlees van het zelf vetgemeste varken werd gegeten. Een oud-mijnwerker: 'Als ik nu ham in de winkel koop, lijkt

Beersdal 2008: het restant van een haag. Ligustrum heeft de meidoornhaag vervangen.

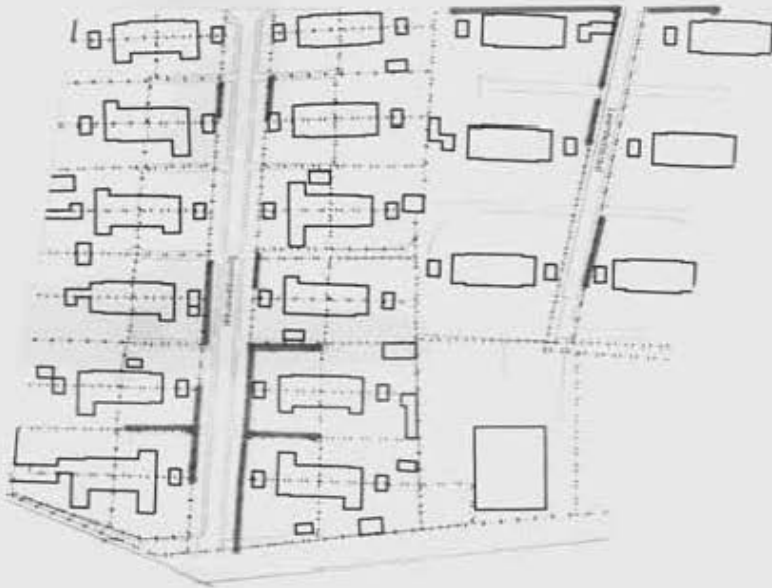
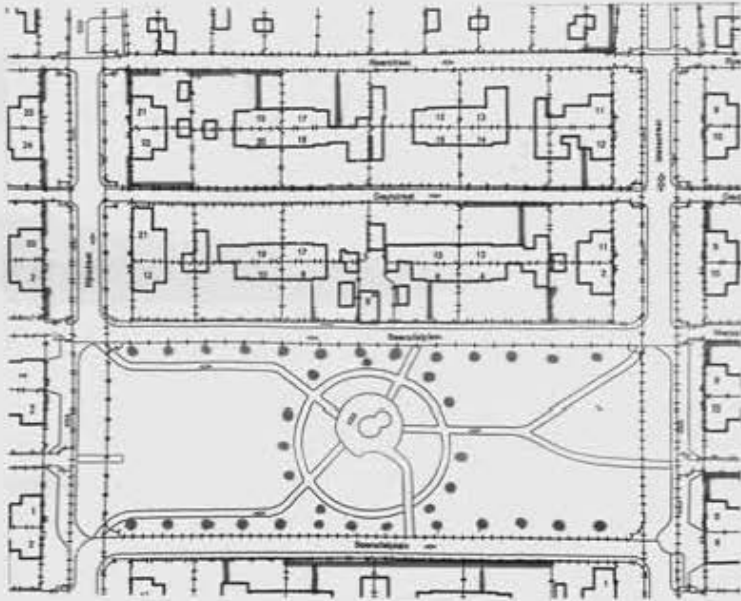
het wel af te komen van een varken dat te weinig eten heeft gekregen [crisis kuusj] en bovendien zit er nauwelijks echte hamsmaak aan.

De bemesting van de tuin geschiedde aanvankelijk door de inhoud van de gierput en het benutten van de afvalresten van groenten en fruit door middel van compostering. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw kon, als aanvulling op de eigen bemesting bij het Floraliawerk kunstmest gekocht worden.

Naast het verbouwen van groenten was het houden van kleinvee in de tuin van belang voor de noodzakelijke voedselvoorziening. Uit een telling in 1920 blijkt, dat er bijvoorbeeld de wijk Beersdal 201 konijnen en 87 varkens werden gehouden. In de kolonie Leenhof werden 146 konijnen, 101 varkens, 32 geiten en 46 schapen gehouden. Bij inwoneraantallen van 1431 voor de kolonie Beersdal en 1116 voor de kolonie Leenhof I-IV, moeten de leefomstandigheden niet altijd plezierig geweest zijn.

Van nutsfunctie naar sierfunctie naar verlengstuk van de woonkamer

Na de Tweede Wereldoorlog heerste er in ons land, maar ook in de mijnstreek voedsel-schaarste en was het noodzakelijk dat de bewoners van koloniewoningen zelf hun groenten bleven verbouwen. In de loop van de jaren zestig van de vorige eeuw ging de nutsfunctie langzaam achteruit door de opkomst van vriesproducten. Steeds meer kregen tuinen een sierfunctie, en legden de bewoners van de kolonieën zich vaak toe op het kweken van bloemen. De echte tuinders verenigden zich in volkstuinverenigingen. In de tuinen werden dahli'a's, chrysanten, anjers en violen als sierbloemen aangetroffen. Chrysanten werden vooral gekweekt om op de feestdagen van Allerheiligen en Allerzielen de graven van familieleden te versieren. Dahli'a's werden veel als snijbloem verwerkt. Zaaigoed werd soms gezaaid in houten kistjes, die gemaakt werden van uit de mijn afkomstige dynamietkisten.

Fragment groeninventarisatie Beersdal [boven] en fragment van de groeninventarisatiekaart Leenhof I [beneden]. De dikke lijnen geven nog bestaande hagen aan.

Beersdal ten tijde van WO1 met nog meidoornhagen als perceelsafschieding. foto: collectie Rijckheyt, Heerlen

Eind jaren zestig van de twintigste eeuw stond de mijnstreek in het teken van de mijnsluitingen. De productie van steenkool werd gestopt, fabrieksgebouwen werden veelal gesloopt, koloniewoningen werden verkocht en worden nu veelal door jongere gezinnen bewoond. Deze omstandigheden hebben geleid tot een nieuwe invulling van de tuinen. In functionele zin wordt de tuin een verlengstuk van de vrij kleine woning. De tuin is er voor de mensen en in mindere mate voor de planten en groenten. Veranda's, serres en garages verdichten de open ruimte en de sierfunctie bestaat veelal uit ornamenten van kunststof, fonteintjes en waterpartijen, bloemenbakken, tuinhaarden etc.

Beersdal

Deze kolonie ligt ten noord-westen van Heerlen aan de oude uitvalsweg naar Sittard en behoorde tot een van de grotere mijnwerkerskolonieën. Kenmerkend voor deze kolonie zijn drie brede hoofdstraten, de IJsselstraat, de Maasstraat en de Rijnstraat en het Beersdalplein. Haaks op de hoofdstraten staan

smalle dwarsstraten, als ontsluiting van de toegang tot de huizen. De tuinen bij de woningen liggen rondom het huis. Meidoornhagen markeerden oorspronkelijk de erfafscheidingen rondom de woningen, nu zijn zij goeddeels vervangen door ligusterhagen.

Een bijzondere plaats in deze kolonie neemt het centraal gelegen Beersdalplein in. Dit plein was bestemd als plantsoen, gedeeltelijk als speelweide en als ontmoetingsplaats. Opmerkelijk is dat hier openbare tuintjes waren, waar kinderen het tuinieren onder leiding van een tuinman konden leren. Het historisch ruimtelijk casco van het plein bestond oorspronkelijk uit een rechthoekige kale vlakte van ongeveer 52 x 130 meter. Na het verwijderen van later ingeplante lindebomen, werden aan de lange zijden en in het midden in de vorm van een cirkel, esdoorns ingeplant. Binnen de cirkel van de dertien esdoorns, tevens het centrum van de wijk, was een omheinde speelplaats voor kinderen. [zie foto]

Aan de pleinzijde van de Rijnstraat was een voetbal- of trapveldje en aan de pleinzijde van de tegenwoordige Maasstraat lagen openbare tuintjes.

Leenhof I in 1908.

Een luchtfoto uit 1963 laat overigens zien dat buiten de kolonie eveneens nutstuinen waren gelegen, hetgeen bevestigt, dat een aantal mijnwerkers in die tijd hun groenten nog zelf verbouwde.

In 1979 heeft er een opwaardering plaats gevonden van de wijk Beersdal. Deze rehabilitatie betrof het vernieuwen van de verlichting, riolering, het aanpassen van de grote toegangsstraten, waaronder de IJsselstraat, Rijnstraat en Maasstraat.

Teneinde het verkeer aan de Maas- en Rijnstraat af te remmen, werd eveneens in 1979 het Beersdalplein aan de smalle zijden vergroot naar een maatvoering van 52 x 210 meter. Met deze ingreep zijn de openbare tuintjes gesaneerd en heeft het plein door inplant van bomen en heesters, het aanleggen van een padenstelsel en het aanpassen van de speelplaats voor de kinderen, een eigentijdser

karakter gekregen. De functie van ontmoetingsplaats voor de wijkbewoners is behouden gebleven.

Bij deze reconstructie behoorde eveneens de groenvoorziening van de hoofdstraten. Aan weerszijde van de IJsselstraat en Maas- en Rijnstraat zijn heesters en bomen ingeplant. Deze ingrepen hebben het oorspronkelijk ruime straatbeeld in beperkte zin aangetast.

Uit een inventarisatie van het groen in de wijk [zie kaartje] blijkt, dat de karakteristieke hagen langzamerhand zijn verdwenen, waardoor afbreuk is gedaan aan het traditionele koloniestraatbeeld. De oorzaken hiervan zijn gelegen in de toename van het eigen woningbezit en in het ontbreken van een financiering van het gemeenschappelijk groenonderhoud om de onaangename stekelige meidoornhagen te snoeien.

Leenhof

De kolonie Leenhof ligt ten oosten van Heerlen. De kolonie wordt opgedeeld in de Leenhof I-II in de gemeente Heerlen en de kolonie Leenhof III-IV, die in de gemeente Landgraaf ligt.

De Leenhof I-II, in de gemeente Heerlen is evenals Beersdal in opdracht gebouwd van de Oranje Nassamijnen voor de huisvesting van de mijnwerkersgezinnen. Opvallend is, dat er bij de opzet van deze kolonie geen voorzieningen waren gepland om het gemeenschapsleven in juiste banen te leiden. Zo ontbreken een kerk en een plein. Wel is duidelijk, dat het historisch casco van de tuinen nagevoel hetzelfde is als in Beersdal.

De tuinen lagen rondom het huis en waren voorzien van hoge hagen. Het tuinpad liep ook hier van de straat of dwarsstraat direct naar de woning. De ontwikkelingsgeschiedenis is voor Leenhof I-II bijna gelijk aan die van de kolonie Beersdal. Ook hier blijkt uit een groeninventarisatie [zie kaartje], dat de oorspronkelijke meidoornhagen zijn verdwenen en de tuinen verdicht zijn door een ver-

steningsproces, maar dat neemt niet weg, dat de nog bestaande hagen herinneren aan de oorspronkelijke toestand.

Van kolonietuin naar volkstuin

Na de Tweede Wereldoorlog werden er geen koloniewoningen in de traditionele zin meer gebouwd. Nieuwe huizen, veelal duplex, portiek/etagewoningen en noodwoningen, waren eenvoudiger van opzet als gevolg van schaarste aan bouwmaterialen, grondstoffen en energie, en vanwege de eis snel woningen te realiseren. Ruimte om aandacht te besteden aan architectuur en vormgeving was er nauwelijks. De woningen kregen kleinere siertuinen.

De kleinere siertuinen, de nieuwe woonvormen en de behoefte van de mijnwerker om in de frisse lucht te zijn, waren impulsen om in verenigingverband, hobbymatig te gaan tuinieren, aldus de heer Willemsen, een van de oprichters van de 'Volkstuinenvereniging Ons Genoegen Schaesberg/Heerlen'.

De vereniging die in 1949 werd opgericht en het volgend jaar haar 60-jarig bestaan viert,

Leenhof I in 2008.

bezit een volkstuintencomplex met een opmerkelijke driehoekige vormgeving in de nabijheid van de ruïne van kasteel Schaesberg. Veel volkstuinten, zoals die aan de Meezenbroekerweg, waar vroeger de LTM-remise stond, zijn door de oprukkende woningbouw helaas verdwenen.

Conclusie

De oorspronkelijke nutsfunctie van de kolonietuinen heeft in de loop van ongeveer 100 jaar een ontwikkeling meegemaakt, die met name beïnvloed werd door de mijnsluiting aan het einde van de jaren zestig van de vorige eeuw. Oorspronkelijk had de tuin een nutsfunctie, vervolgens een sierfunctie en heden ten dage de tuin als een verlengstuk van de woonkamer, maar dan zonder plafond.

In de kolonie Beersdal en Leenhof zijn ondanks deze ontwikkeling fragmenten van het historisch-ruimtelijk ontwerp van de kolonietuinen nog aanwezig: de meidoornhagen, hier en daar nog een tuinpad dat van de straat naar de woning loopt en de oorspronkelijke aanleg van het Beersdalplein.

Het zou wenselijk zijn deze elementen te versterken. Het opstellen van een beheerplan

zal zeker bijdragen aan de identiteit en/of ontwikkeling van de wijk, zeker omdat het Rijk besloten heeft de kolonieën Beersdal en Leenhof aan te wijzen als beschermd stadsgezicht.

Opvallend is, dat kennis over het kweken van groenten bij oudere mijnwerkers veelal behouden is gebleven en zij er vaak spontaan over willen vertellen.

* *Fon Habets is park- en tuinrestaurator en houdt zich bezig met tuinhistorisch onderzoek. Hij geeft tevens lezingen en gastcolleges over historische parken- en tuinen (www.habetsthuynen.nl).*

Literatuur:

- A.E. DINGER, 'Arbeiderswoningen in de Mijnstreek', in: *Tijdschrift voor Volkshuisvesting* [1921] I en II.
- ROELOF BRAAD en JEAN WEIJERS, 'Mens en Mijn', een *speurtocht naar monumenten, mijnspoor en mijnwerkersbuurten in Heerlen-Noord* [Heerlen, 2007]
- C. HOFSTEE, R. DE JONG e.a., *Inventarisatie Mijnumumenten* [Zeist, 1978].
- MARCEL J.M. PUT, 'Enkele aspecten uit de geschiedenis van de kolonie Morgenster', *LvH* [1993] 90-104.
- MARCEL PUT en MARK VAN DIJK, *2000 jaar Heerlen*, [Heerlen, 1998].
- C.E.P.M. RAEDTS e.a., *Oranje-Nassau Post, sluitingsnummer mijnzetel Oranje-Nassau I* [Heerlen, 1975].

Recensies en signalementen

DOOR D. SMEETS-HABETS EN A. JACOBS

Hoensbroekse buurten beschreven

Jo Brassée, *Maria-Gewanden – Terschuren vroeger...* Van agrarische omgeving tot moderne woonwijk [Heerlen, 2008; De geschiedenis van de Heerlense buurten, deel 4], 128 pagina's, ISBN 978-90-77629-05-5, € 14,95

In november verscheen het vierde deel in de reeks *De geschiedenis van de Heerlense buurten*. De zoeker was ditmaal gericht op Maria-Gewanden en Terschuren die uitvoerig door Jo Brassée zijn beschreven, waarbij hij niet alleen het groothoekobjectief gebruikt, maar ook inzoomt op talrijke details. Zelf uit een Gebreuker familie stammend en altijd al een warme historische belangstelling hebbend heeft hij er een gedegen stuk microgeschiedenis van weten te maken. Hij werd voor het vergaren van aanvullende informatie en foto's geassisteerd door Paul Borger, Els Ermers-Pijls en Jo Hermanns. Na uitleg over de namen Maria-Gewanden en Terschuren wordt eerst de oudste geschiedenis uit de doeken gedaan met aandacht voor de resten van de Romeinse villa en de Geleenbeek en zijn molens. Vervolgens worden achtereenvolgens worden de Steenberg, de Kasteelbuurt en het gebied tussen Hoofdstraat en Randweg beschreven. De geschiedenis van hun ontstaan en vooral van de mensen die er woonden en werkten staat centraal. Er is veel aandacht voor religie, onderwijs, sport, toneel, en andere vormen van ontspanning. De mijnarbeid krijgt als vanzelfsprekend aandacht evenals de middenstanders. In kleinere excursen wordt ingegaan op individuele personen die een markante rol speelden in de beschreven buurten. Het gehele boek is ruim geïllustreerd. De fo-

to's zijn bovendien uitvoerig van commentaar voorzien. De uitgave is gerealiseerd door Rijckheyt, de Heemkunde Vereniging Hoensbroek en de Stichting Buurtbeheer Maria-Gewanden. Inmiddels is een tweede druk verschenen. [AJ]

Kerkrade Onderweg

M. Frusch, M. Kockelkoren en J. Vaessen (red.), *Kerkrade Onderweg* deel XII [Historische Kring Kerkrade 2008], 88 pagina's, ISBN 978-90-70246-71-6, € 9,95.

Dit is al weer deel twaalf van de reeks *Kerkrade Onderweg*. Dit deel is aanmerkelijk soberder vormgegeven dan de luxe uitgave van

deel 11, dat een speciaal themanummer was over 900-jarig bestaansfeest van de Sint Lambertusparochie.

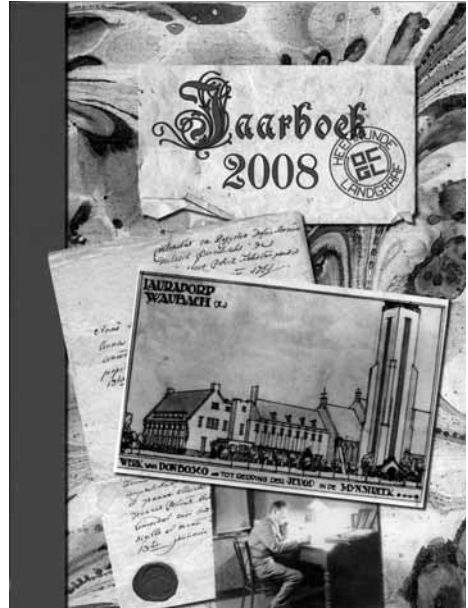
In deel twaalf komen diverse artikelen aan bod uit verschillende periodes uit de geschiedenis van Kerkrade. De wederopbouw van de Markt in Kerkrade na de Tweede Wereldoorlog wordt gedetailleerd beschreven. De Tweede Wereldoorlog komt ook aan bod in het tragische verhaal over luitenant Charles A. Dimmock die in 1944 met zijn bommenwerper neerstortte in de wijk Holz. De muzikale geschiedenis van Kerkrade komt aan bod in een artikel over de geschiedenis van het WMC en het 90-jarige bestaan van de harmonie Sint Pancratius Nulland. De mijnbouwgeschiedenis wordt aangehaald in het artikel over de Friese mijnbouwingenieur Tromp en in deel 1 van een persoonlijk verhaal over de mijnstaking in 1943.

De kerkgeschiedenis wordt verwoord in een artikel over Hubertus Gerardus Vliexs, pastoor te Eygelshoven-Hopel. De Romeinse geschiedenis van Kerkrade tenslotte wordt in de vorm van een wandeling door Romeins Kerkrade vermeld. Kerkrade Onderweg is ruim voorzien van illustraties. [DSH]

Jaarboek OCGL 2008

Jaarboek 2008 Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf, 176 pagina's, € 12,50 [voor leden], € 15,- [voor niet-leden]. Voor meer informatie over de activiteiten van het OCGL zie: www.heemkundelandgraaf.nl

Ook het Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap Landgraaf heeft voor de zesde maal een rijk gevarieerd jaarboek afgeleverd. De bundel telt tien bijdragen die diverse aspecten behandelen uit de historie van Nieuwenhagen, Schaesberg, Lauradorp, Rim-

burg en zelfs Hoensbroek. Aan bod komen de schoolgeschiedenis van Rimburch tussen 1700 en 1924, de delfstoffenwinning in Landgraaf in de vorige eeuw, de wederwaardigheden van de landen van Overmaas van de vroege Middeleeuwen tot in de 18de eeuw, pastoor Daniëls alias Sleinada van Schaesberg en de Hoensbroekse missiepaters Zef en Bernard Hamers CM. Eveneens kerkhistorisch van aard zijn de twee bijdragen over de processie in het algemeen en de oprichting van proces-siecomité De Leuper te Nieuwenhagen.

Voorts wordt in een bijdrage de vraag opgeworpen of in Nieuwenhagen aan de Koelweg een Romeinse villa gestaan heeft. Een uitvoerige bijdrage is tenslotte gewijd aan de planning en opzet van de wijk Lauradorp en zijn vormgevers: directeur Schweitzer van de Laura en Vereniging, architect ir. J. Beersma en architect J. Drummen. Het jaarboek is ruim voorzien van zwart-witillustraties. [AJ]